

Rabaah pibi bilaal

KESALAMUYA BE KE JU NGBAR NE BAASA BE NKPETA

بلال بن رباح رضي الله عنه
- الإسلام ومكافحة التمييز العنصري - بلغة الغنجا

Dr. Abd Ar-Rahman bin Abd Al-Kareem Ash-Sheha

د. عبد الرحمن بن عبد الكريم الشيحة

European Islamic Research Center (EIRC)

المركز الأوروبي للدراسات الإسلامية

& Lukman Umar Adajo & Yahya Tuntunba

www.islamlan.com

ISLAM LAND
GROW GOODNESS BY YOUR HAND
EXPLORE ISLAM IN ALL LANGUAGES

WWW.ISLAMLAND.COM

Rabaah pibi bilaal

KESALAMUYA BE KE JU NGBAR NE BAASA BE NKPETA

A shi Jimane ko kijahiliyya (ke ba manyi) ne mbra bōne (mbra ke be sa belampo eleŋ ne ba puni basa pəso) daa la aso ne a salgata nna. Labe Jimane ere baasa daa shuŋ agbar (Adema), n naaji ebalaŋ muni. Loŋ be Jimane ere baasa daaworɔ asheŋ jigana nna, n sa naa ku kinipibito. Aloŋ dimedi a na be nkpetə gba da n salgata. Nkpal loŋ so baasa da n bargata nna. Esa kama ne mo jamaŋ. Aloŋso belempo daa puni baasa pusɔnna ne damawurana gba daa ji betirpo be aso ne kasuwe. Nkpel la be kebawutɔ bōne ere so dimadianada ma sha abar, be da n kishi abar hali ku maj wale.

La be kebawutɔ bōne ne ketantambiri ere to ne dunya ba fulito kachako ne anebi Muhammadu (ebure be kepete ba wɔ muso) be ke shuŋi ne ebore shuŋi mone keboretere. E ka lar kafuli ne mo keboretere ere ndoj ne ke salgata fane kananeede be ji kupun a salgata npali kama, hali ne mo keboreshun naba ki kusɔ ne ekama be puchi ke muso kabre. Nkpel maneso baasa kama ne be daa la baasa pusɔ na, keboreshuŋ ere shi be ki belampo.

Anebi Muhammadu (ebure be kepete ba wɔ muso) be keboreshun na da ma chonto ne baasa damata be ngbene be aparshen. Be da n kishi mo kebore tere ere nna. Baasa ne be kishi kumogalaga daa la baasa ne ba ta kasuwe ne efe a puni baasa na. Amo ne amo kikɛ, Anebi Muhammadu (ebore be kepete ba a wɔ muso) ka m bra anye mbra lela nna, ebore be

kenawule bε ku shuŋ be mbra nna. Kumo εla mbra nε ke be ɲini dimedi fane εsa n ka n shuŋ kepursɔ kikε ama ewurabɔre nawule. Baasa kama ne bu da n ɲin bumo kparamεso n wuto kagber shuŋ to na, kebɔreshunjere basa bumo eleŋ ne bu ler apɔrso be keba shuŋ to n sa laŋε n ba ka shuŋ ewurabɔrεe nawule. N na tiso, la be mbra ne Anebi bra ere be ju (mɔn) kejahilia (keba maŋ nyi) ne asheŋ jiga kikε be kebawutɔ nna. kenaa ju kapuni ne kasuwe ne keba a kpεya basa to nkpel bumo kayurwule so, nko nkpal bumo kiche ne kinyen be mbarga so. La be kabɔreshuŋ ere ta dimeli n yili e yilikpa ne ebɔre be sha mo n ke na n lara dimedi a shi anishinyɔr ne Kaman be kelanɛ to, nkpel kanane buko da n ta dimedi a na nki anye so.

A loŋ εdaa la, pɔε ne ebɔre shuŋi anebi Muhammadu (eburε be kepete ba wɔ muso) nela be keboreshun ere, dimedi da n ta ajambu nko nyagbasa nko kadibi n ki kagber a shuŋ ke mo. dimedi da n ta mo barkasa dimedi na nki kinya kparamiso, nnayili mbra bɔnε ne ke be a barga baasa to, ede kalarbɔ nko kaburoni nko kawol lembir ne kawol fulful. Edamawurana nε betirpo male be kabawɔtɔ da n bɔnε nna, la so anebi Muhammadu (ebɔre be kepete baawɔ muso) kaŋε:

“Dimedi a na ee! menyε kikε be ebɔre la ekoywule na, menyε tuto male la ekoywonle na. Kalarbɔ male maŋ chɔ esa nε e maŋ la kalarbo, esa nε e maŋ la kalarbɔ gba maŋ chɔ kalarbɔ. A loŋ kawol fulfulwura maŋ chɔ kawɔl lembir wura, kawɔl lembir wura gba maŋ chɔ kawɔlfulful wura, esa nε e chɔ mo barkasa mo la esa nε e be ɣana Ebore.”

India ebibe baasako ne ba tere bumo barham ebi na, bε keni fane dimedi a na maŋ sasa. Buko chɔ buko. Ba ɻini fane εbore pɔr bumo ere barham ebinenε acho kashtar, fisaa, ne saudar ebi. Barham ebi ta la be baasa ere nki eyurpi ne baasa fulon nna. Barham ebi male masa la be baasa ere kushu kike ama kushuŋ ne ke la baasa fuloŋ be kushuŋ. Ba keni fane εbore pɔr la be ngbarere nna ne be ba shuŋ bemo barham ebi ashi duny to.

Aloŋ na a la Greece ne Rome ebi, ba fε fane bumo ere εbore maŋ pɔr bumo ne dimedi a na ne beka na kukonwule. εbore pɔr bemo nene acho dimedi a na ne beka na. Ba tere dimedi kike ne εmaŋ shi bumoto fane “Barbar” ebi. Eynipo gboŋ ko (philosopher) ne ba tere mo aristol ka n nase bumo la ba ketere ere. E be ɻini fane bumo ba agber pɔr dimedi a na ntun anyoso; a ye kotun konjwule be pɔr bumo cheche n sa bumo lakal gbeŋ ne be ki baasa gbeŋ ne bejinkparpo nsa baasa kike, ne be na ki baasa ne be yili εbore ba ayata ashi dunya to. Aristol a ya la ba baasa ere e la Greece ne Rome ebi. Ama baasa kama ne beka na male εla baasa ne εbore pɔr bemo nka maŋ sa bumo lakal ne nferagbeŋ amaa eleŋ bere εbore sa bumo. La be baasa ere ne e nase bumo ketere fanε**barbar** (esa ne εmaŋ la Greece nko Rome be esa). Ayε bumo be agber pɔr barbar ebi ere na ne beki anyε n sa Greece ne Rome ebi.

A loŋ ne nJew ne Asore ebi gba daa du. Pɔe ne kasalamoyaban a, be daa keni bumo kumu fane bela εbore be baasa na neelara bumo ashi baasa kiketo, nna nta bemo nyili eyilikpa gbeŋ. Ba kenibumo kumu fane εbore maŋ bumoso acho ngbar kike nkpal bemo kapɔrso. Ba keni esa kama ne maŋ la bemoto fane esa fuloŋ na. Ba tere la be baasa ere fane **Juwemebi**: - kemo be

kifito ela fane kanyamase ne e la eyurpi be esa. Ba ta la be baasa pote ere kprameso a ki anya. Ba na a keni fane feej tiŋ nsuwe la be baasa ere ba aso nji ne kapuni nkpelmaneso be la baasa fuloŋ nna. Ama ebore bunji kamalga ere to a shi al-quranito nsa bumo fane

(وَمِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ إِنْ تَأْمِنْهُ بِقُتْلَارِ يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ وَمَنْهُمْ مَنْ إِنْ تَأْمِنْهُ بِدِينِهِ لَا
يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَاتِلًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْأُمَمِينَ سَبِيلٌ
وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ)

[Surat Aal-E-Imran 75]

Baasako ashi kratawuranato (njewne asore ebi) fo ka nta aso damta n sa mo eyili amanaso ebe laje kumo nene m bar fo (ne e may bata ke mo so), bemoto buko male fo ka nta kɔɔ simbi gba n sa mo eyili amanaso e may laje kemo m bar fo ama fo yili muso ne kanyan na pɔye ne e laje kumo n sa fo. Nkpel maneso ba a kaŋe fane anye ere bere nka ba nji be dɔtɔpɔ (baasane be may la yahudu ebi ne asore ebi nka alanlarabɔ) na be aso ne kasuwe ebore maa ba ne ebe bishianyi. Dagangeŋ be efe ne ba a ku ebore.

Kramɔ beŋ ne ba tere mo Ibn Katheer (Katheer be kebi a) na kaŋefane kesɔ ne ki shi yahudu ne Nasaarah(asore) ebi kishi kashinteŋ (kasalamuya) na ela fane ba kaŋefane anye bre may kɔ kulubi kikɛ a shi ebore kuto nde nka ji nlarabɔ na be aso ne kasuwe nkpelmaneso ebore ta bemo ne bemo be aso nsa anye na halale na nba ji.

Nkpal loŋ so esa kama ne eshi nlarabɔto, yahudu ne nasaara ebi be keni mo esa fuloŋ nna, bakeni fane ebore ta bemo na nsa

bemo ne beki anya nsa bemo yahudu ebi. Ndoj ne ebore ewuramañso buñi la be kamalga ere be keshinlenj n sa bemo a shi alqurani to. Ebore shi ne be pin fane mo ere ebore ba Aporsø (dimediana) kike la baasa koñwule nna, esa ko maj chø e ko. La be nfera bøne ere la bemo be ngbene ba aparshej be nfera nna. Ebore ewuramañso kañe:

(وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَىٰ نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ ۝ قُلْ فَلِمْ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ
بَشَرٌ مِّنْ خَلْقٍ ۝ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ ۝ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَمَا بَيْنُهُمَا ۝ وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ)

(suratul maida 18)

“Yahudu ne Nasaara ebi kañe “anyø ela ebore be mbia ne mobe beshapø nna”. Bishi bemo fane manø eba ne ebore be gberge menyø ba aso nkpel menyø be ashunø bøne so. Menyø agba la edimediana nna ashi edimedi ne ebore pør. Ekama ne ebore be sha e bi yege mo alubi a pañ mo, e mo ne e bi sha male ne egberge mo kuso, Awulpa ashunu ne nsawule ashunu ne keshej kama ne kowø amo be kefiato be kuwura la ebore peya nna. male enaa la ewura gbej ne keshej kama be nlajø nyø mo kutø. (alqurani to ashi surah maida bibito kudu aburwa).

A loj daa la nlarbo gba. Pøyene be nya kasalamuya na, ashi bemo be kijahiliato (keba maj nyi be yimane) na, be daa keni bemo kumo fane bemo dawule e la baasa ne be la cheche. Ba daa keni fane bumø dawule ne eborepør nñen. Fo kama ne fo maj la kalarbo be daa keni fo esa fuloñ, eyurpi be esa nna. Nkpø la so be daatere esa kama ne emaj la kalarbo fane “a-

ajamiyyu” ke be ɲini fane esa fimbì nko esa fuloŋ. Ndoŋ ne ebɔrɛ be kabɔ, Anebi Muhammadu (ebɔrɛ be kepete ba awɔ mo so) shi ne be pin fane bemo nfera nna la mfera bɔnɛ nna, n shi ne be pin kananɛ be fue ne la be mfera bɔnɛ ere. Nkpal loŋ so Anebi, ɛbɔrɛ be kabɔ, nasa kebɔya nsa la be nlarbɔ ne dimedi ana kikɛ. Kela kebɔya ne ki be kpɛ ede nna, kebɔya belbelso nna, ne kebe ɲini bemo kananɛ ba nbonya esa kikɛ hali neesa ne emaj la kalarbɔ. Kebɔya ne ke be kran baasa a shi kesalamuya be sharia be mbra so nna, ne kebe ju baasa be kebargato (nko nkpetɛ) ne baasa be keba a keni jiga. La be kabɔya ere shi Umar pibibi kutɔ fane, Ebure be kabɔ, anebi Muhamadu (Ebɔrɛ be kkte ba wɔ mo so) kaŋɛ: nwu nbɔlpɔ lembir damata ke ba luri nbɔlpɔ fulful damata to”. Ne mo bɛyaasapo kaŋɛ nso ne fisha ne fo bugi la be kamalga ere to n sa anye. Ebɔrɛ be kabɔ? Ne Anebi kaŋɛ bumo fane baasa ne be maŋ la nlarbɔ be mba luri menyɛto a shuŋ kebɔreshuŋ konwule ne be na kil menyɛ be beche ne benyen. Ne mo bɛyaasapo na bishi mo ‘baasa ne be maŋ la nlarbɔ aa, e bɔrɛ be kabɔ?’ ne Anebi kaŋɛ ndaa lamania (emaani) da nkereso ashasa kechekpɛbɛ ne batere suraiya so nna, daa feeŋ nya esa ne emaj nla kalarbɔ be kalamania (emaani) ka fo ndoŋ ne fo na nya baasa kasha mo ntiso.

Dimediana be da kɔr abarto, esa Kama male ne mo da ne ebɔrɛ pɔrmo ne kemo. Ke maŋ du fane nyamgbasa be kapɔr ne mo ndaŋ (ke koso). Ebɔrɛ dawule bulɔ cheche nka maŋ kɔ kudɔwɔso (e maŋ kɔ kɔsɔ ne kuduwo mo so). Kudɔwɔso ne ka ba maŋ bulɔ cheche la Adam pibi be aya bi nna ama anebi a na ne ebɔrɛ be nbɔ, bumo e maŋ kɔ la be ayabi. La be asɔ ere duli (duwɔsɔ) muslimi a na be kebawɔtoso. Nkpelmanɛso ba da nfara achabarto and n kena aji abar keshenten kananɛ adaga.

Be da ma apuni abar gba. Amur bin Aas be samaji kañennu ebore be kabø (s.a.w) ka kañe qiyamah beeñ nkuso ne European ebi chø ekama dunyato. Ndoj ne Amuru bin Aas kañe ebe samaji “keni fo kamalganato nene” Ne samaji na kañe mo “me kañe fo kusø ne nnu ebore be kabø be kontø nna” Ne Amuru bun Aas kañe nde ne kabø kañe loj aa kemo ere be kø eda anna: be chø baasa kike ne awurfo ne balaye be kenyiti, kunyøsupo, be chø ekama ketij nkoso nløje bemo be kebawutø ashi awurfo be keman, bemo ale ba nshile kolu nko kennaato be chø ekema ne kena mbøta mba kelu na to mana mana. Bemo ale naa chø ekama ne amunibi ne betirpo be keba chato. Bemo ale ma shuli ne bemo bewura be tørø nko apuni baasa pçso

Ebore be kabø (ebure be kepete ba wø muso) ba ju la be kabaasa barga ere to, ndoj ne baasa kike nya bemo be kumu kananø adaga. La be shareeah (mbra) ere ne kaman ebi gba pøta kpakpa. Be maj bra nbargata ashi bewurabi ne baasa ne be wø bemo be kaseto. Kasaria jipowurana maj chø bemo ne baa ji bemo be kasaria ashi lambulto, damawura male maj kor etirpowura to. Anas (r-a) nasa kobøya fane Egypt be Kanyen ko ba Umar bin Al-khattab (Umar Al-khattab pibi) kuto. Ne ekañe Umar “Lamaniawurana be enimu eechamata ne n nya me kumu ashi kapuniwurana kuto. Ne Umar (r-a) kañe mo, me nu fo kamalga, mannaa?

Ndoj ne ekañe Umar “ma ne Amuru bun Aas pibibi eya yapel (dandan be epel), ne ncho muso. Ndoj ne Amuru bun Aas pibibi na ta kedibi njema nsa kañe ma fane ‘benimogbeñ pibi ela ma’. Ndoj ne Umar sibe kawol nsa Amuru bun Aas fane ebe sha mo ne mo kebiaashi mo lambulto. Ndoj ne Amuru bun

Aas ne mo kebia ta mba Umar be lambulto. Ne umar ta kedibi na nsa loj be Egypt be kanyen na nkaŋe mo “bri kabia na ntalta, bri enimugbeŋ na be kebia na ntalta”. Anas kaŋe a ye kanyen na bri Amuru bn Aas pibi na hali ne kepar anye kike. E bri kebia na hali ne anye kike wu fane nanie bere kibrina nyala. Ndoj ne Umar kaŋe Egypt be kanyen na fane e ta kedibi na ndeŋi Amuru bun Aas gbagba be kumuso ashi nkpa ne emin maŋ wɔtɔ. Ne kanyen na kaŋe “Oh lamania wurana be enimu! Mo kebia e sha ma kolu, ma tiŋ nbri mo ntalto, aloŋso kinyale loj” Ne Umar bishi Amuru bun Aas fane samu ne fata baasa n ki fo anye? Baasa ne bemo nio a na kurwe bemo ne ba maŋ la anye? Ne Amuru bun Aas kaŋe Umar “maŋ nyi la be kolu ere be ashɛŋ, male kanyen na maŋ ba kaŋe ma kemo be ashɛŋ”. (Bn abdul hakam e bra la be kubɔya ere).

A loj ɛnaa la, kasalamuya shi ne baasa pin fane fo kaŋ lara dimediaana be ncheckpar (fane kayurwule be ncheckpar, ngbar,) a shi bumto, dimedi ana kike la baasa koŋwule na, kpelmaneso bumto kike kɔ kapɔr koŋwule nna. Bumto be beche ne benyen, belembir ne beparpar, bemo be nlarbɔ ne bumto be maŋ la nlarbɔ, bemo kike la baasa koŋwule nna. Al-qurani bir la be kubonbon, ne Anebi muhamadu ta la be kubonbon ere nsa baasa;

(يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَأَنْتُمْ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْضَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا)

(suratun nisa 1)

*Dimediana ee! me ყანა მენე წყვეტილი ის ეპორ მენე ა
შე ესა კოულე თო, ნაც პორ მო ეჩე ა შე მუ ესა კოულე ნა
თო, ნ სა ნა შე ნე ბენი ნე ბეჩე ფო ნსალგათონკი ბედამათ ა
შე ბაასა წყვეტილი თო, მა ყანა წყვეტილი ნე მენე თა მო ა კულე
აბარ, ნე მანა ყანა კენიპიბი (sura tun Nisa, aya 1).*

Nkpelmaneso dimedi a na be soso ne bumo be kedaj nkoso nki nyangbasa la kokonwule nna. Bemo ale shi ესა კოულე kutənna, fane kana ne წყვეტილი ეურამანჯო bugito kamalga ere to nijini anye, ne ekanje:

(إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ)

(suratul al-imran -59)

“Kashentej Issah (Jesus) be nduli a shi წყვეტილი კული du na fane Adam be nduli, წყვეტილი პორმო (Adam) ne shishar n სიეჟ კაჟე mo (she sher na) ki (dimedi-Adam) ne keki (Adam).

Ebore por Anebi Adam (a.s) ებალა dimediana be nkpane be shi, ne be na nfo asalgata ashi kasawuleso. Ebore ეურამანჯო კაჟე:

(وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ)

(suratur Rum-20)

*“kenaa atiso mo amamachishej to fane ეკა პორ მანე ნე
შიშარ ნე მა კი ბაასა ნე ბა ფო ნაც ასალგათა. (rum: 20).*

Dimediana kike shi etuto konwule ne enio konwule kutə na. Alojso bemu be ეკო ნე ngbar მაჟ ხი ეკო პეყა. Nkpelmaneso

esa ne ebore dan npor soso ela Anebi Adam (ebure be kepete ba wɔ mo so) mo ela dimediana bemo tuto, ne enaj por mo eche Hawa ashi mu eyurto, mo la dimediana kike bemo nio. Ne ebore shi bemɔ baasa anyɔ ere be kurewe afo ne kasalagata hali chiamchɛ ba fo. Ebore bra kesalamuya keba ju ɛda bɔne fanɛ: kumu be kemaŋso achɔ baasa ko, baasa be keba keni jiga, baasa be keba ata aki anya, baasa be keba kpeta - Ebore lara manyɛ ashi kejahiliyato. Baasa ne beka naniere ɛla bemu ne be tagata ebore kuto (bumo ela baasa ne be be kesalamuya be mbra so) ne baasa ne be wo kufɔ ne ebore kuto (bumu emaj be kesalamuya be mbra so). Ebore be kaŋɛ:

(وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلَّا أُمَّةٌ وَاحِدَةٌ فَأَخْتَلُفُواْ وَلَوْلَا كَلِمَةً سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ
فِيمَا فِيهِ يَخْتِلِفُونَ)

“Baasakikeda la baasa konwule, jama konwule, kaana konwule nna, ne be bargata nku abarto. Ndaa manɛ ebore be alkawuli ba kamalga ko nna, da emur bemu kike nkpal bemu be abar be kekuto. (Suratul Yunus:19)

Esakama neewɔtɔ kabre ne emone be kraa be nkurwe mo echefoso, bemu kike be ndaj, keboreshun ne ngbar la kukonwule nna. Amaa beka faara afo awuro kishi na, ne be salagata mbargata ashi kasawuleso – beko sɔ kapalekoso ne beko male sɔkapalepɔtɛko. La be kesalagato ere ɛbra la be dimediana be mbaragato ne nkpetɛ, ne dimediana be ngbar, kayurwule. Bemo kachena be daagba chikpar abarto. Nyengbasa be echeneckpa gba beshi ne nchikpar be ba baasato (Esa ne echena mburonito be daa kor esa ne echena nwol lembir wurnato Africa). La be echeneckpaere gba bra dimedia na

be mbargato. Nkpal la so ne ebore shuji nbɔ ne beba lajɛ dimediana n yɔ kenane be da nchar a du (nko bumo be kifito nɛ nkpa ne be shi). Kemo ela fane be shuj ebore dawule kpej nkamaŋ ta eko nti muso, ebore ewuramaŋso kaŋɛ:

(وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولاً أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَبَوَا الطَّاغُوتَ فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى
اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالُهُ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
الْمُكَذِّبِينَ)

(suratun Nahl-36)

“kashinteŋ Al-umma be baasa kike an shuji kabɔko bumo kuto, fane ekaŋe bumo be shuj ebore dawule kpej, nsenwɔrɔ kufɔ ne kegber nko kedema be ke ba shuj (Dimedi, nko, kejambu, nko lor, nko kepɔrso kike be ke ba shuj ashi ebore be kaman). Bumo buko shuliso nbe ebɔreso buko male shir kenyamaseyato, aloŋso ma wurɔ n nite nchambɔ dunyato n sanwu kanane baasa ne be kini ebore be kabɔya ba lalaluwe (ekar) ya ki nsa bemo” (Nahl:36).

Kasalamuya bere ma keni asɔ ne esa be wɔtɔ a ler baasato, nkpelmaneso kabɔ (s.a.w) kaŋɛ:

Feeŋ tiŋ nya esa ne moemin kирto, kalaber biri mo ayaso, male asɔ anyɔ dawule ne e kɔ, amaa ndaa eda nkule ebore kusoko na, daa ebore dan sa mo mana-mana gba- nkpal molamania so. Ne Anebi (ebure be kepete ba wo mo so) na nkajɛ:

Feeŋ tiŋ nya esa ne mo emin kирto, mɔ aya kike ne kalabereba n luri baasa to ba ɻin mo na, amaa eka n may enɔso nkule ebore,

ebore be nsamɔ mana-mana nkpal mo lamania (emaani) be kasha ga so. (muslim e bar kubɔya ere).

Baasako wɔtɔ ne bata baasabe kayurwule ne ngbar be nbarga akpaŋ bumobe kumuso. Kasalamuya ba ju la be da bɔnɛ ere. Nkpalmaneso Anebi (s.a.w) bugito nŋini dimediana kusɔ nɛ ka bra Adama pibi a na be kayurwule be nchakpar (mbargato). Anebi (ebure be kepete ba wɔ mo so) kaŋe:

“Ebore ewuramanso gbare shishar be yiri kikenbulɔ mo enɔ konwule nta npɔr Adam. Alonso Adam be mbiana kike chakpar abarto fane kananɛ shishar na chakpar kayurwuleto. Bumo buko la be parpar, buko male la belembir, befulful, buko wieto. Buko be da du kpakpa buko male du putɔputɔ. Buko kirso bekɔ male du cheche. (Ibn hibaan bra kubɔya ashi mube Takardato).

Alonso foka nta ngbar ne kayurwule nnase, dimediana kike la kukoŋwle nna, eko maŋ chɔ eko ashi ebore kutɔ ama she nɛ kisheŋ konwule ne bumo buko be ntij achɔ abar ashi ebore kutɔ. Kumuela kebore ḥana nɛ kasalamuya be kapeta kpakpa. Emo ne ɛpe kasalamuyato kpakpa, ḥana ebore nsa a wuro asheŋ lela nɛ ebore be sha, to la be esa ere echo ekama ashi ebore kutɔ. Ebore ewuramaŋso be kaŋe;

(يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَرَّةٍ وَأَنْتُمْ وَجَعْلَنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِيلٍ لِتَعْلَمُوْا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ)

(suratul hujurat - 13)

“Dimedia nee!! am pɔr menyɛ ashi enyen ne eche to, nta menyɛ nchena nde ne nde, nna ta menyɛ nki ngbar ne ngbar nkpal ne maba pin abar, ama menyeto be emone echo eko la

esa ne ebe ɳana ebore. Ebore la ewura ne enyi kusɔ kike nkanaa la ewura ne ebe nsa kusɔ kike ba kebɔya ashi chiyamacha.

Aloŋso ebore ta menyε n chena nde pɔtε, nna nta menyε nki yiri ne ngbar pɔtε manε nkpal eta kadeko ebi ne ba chɔ kadeko ebi, nko ne eta ngbarko ebine ba chɔ ngbar pɔtεko ebi, amaa ebore barga menyεto la na ne ke ba la kananε menyεba ta apin abar, ne ma ba akor abarto, fane kananε dimediana kikε maŋ kɔ ketere konwule ama ɛkama be ketere kor abarto nkpal ne maba kor abarto nna a pin abar.

Ebore ewuramaŋso be kaŋε:

(وَلَقَدْ كَرِمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَىٰ كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا)

(*suratul Isra-70*)

“Kashitnteŋ an bunya adam be mbiagga ne bunya gbeŋ nna sulɔ bemu ashi kasawuleso ne nchuso. Ne ana nsa bumo ajibi ne asɔ lela. Ne ana maŋ bumoso nene acho anyε ba apɔrso damate. (surah Al-Israe:70).

La ba bunya ere ebore ta kumona nsa dimediana kikε, emaj lara ɛko ashi kumo to. Mo ale ebore maŋ ta la ba bunya ere nsa ngbarko acho ngbarko. Ebore ewuramaŋso be kaŋε:

(وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلِيفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ)

(*suratul An'aam: 165*)

“Mo la ewura ne eta manye nyili abar ba ayato ashi kasawuleso, mo ale naa la ewura ne emaj menyé ba buko so achɔ bukoso ne eyilikpa. (An'aam: 105)

Dimediana kikɛ be pɔr bumo na manɛ shɛŋ nkpal be shuij ɛbure ɛwuramaŋso, ne ba na nyili abar ba ayato ashi ɛko be kaman, fane kananɛ ɛbore bugi la be kamalga ere to a shi aya ne kuwo esoso ere to. Amaa nɛ ɛbore shi bumo be aso, ne daa, ne ashɛŋpa be ke wuro, kayurwule kor abarta, fane kananɛ ɛbore bugito nsa anye ashi ɛbe kamalga ere to;

(نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَاٰ وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا)

(suratul Zukhruf: 32)

“Anye ya bargato bumo be kanya ashi Duniyato ba kebawɔto, ne ana maŋ bumo buko ba eyilikpa achɔ bukoso, anye maŋ wuro loŋ nane buko ta la be kanya ere afel buko. (suratul Zukhruf: 32).

Nkpal loŋso, dimedi a na kikɛ sasa nna, eko maŋ cho ɛko ashi mmalga nɛ achɔsɔ ere to; ashi

(1) Kebunya Kasalamuya ba shareeah (mbra) ne ba nase nsa dimediana kikɛ nkama keni eko ba ngbar nko kayurwule. Nɛekama nya ɛbel ashi mo kumusɔ be ewushi, kumusɔ ne ke kɔ gbaŋ nko ɛkar. La be shareeah (Kumusɔ) ere la kusɔ ne ke be ju kumusɔ ne kamaŋ kɔ ɛkar nko gbaŋ fane asobɔya be kebawɔto ne kamaŋ kɔ mbra. La be mbra bɔnɛ ere (kumu-sɔ nɛ kemaŋ kɔ mbra) bra mbronito ebi ne nde damata ashɛŋ bɔnɛ hali ne bumo be kebawɔto be laŋɛ Kaman. Nkpelmanɛso fo yo nde ne amaj

kɔ kasalamuya be mbra, bumo baasa koko damata maŋ nyi bumo a tuto ana nkpal asheŋ jiga be ke wɔrɔ ka shi bumotoso, be maŋ kɔmbra ko ne ke gberege baasa bɔne be asoto. Aloŋ enaa la, bemaŋ kɔ da lela. Ba wurɔ asheŋ bɔne (fanɛ kabaasa - mɔ, koyu,) hali bumo kabuti ana kike bulɔ ne baasa. Anebi (ebure be kepete ba wɔ mo so) be kaŋe:

“Dimedi ana ee! menyɛ nyenepɛ ewura bɔre la ekoŋwule na, menyale menyi tuto male la esa konwule nna, kalarbɔ maŋ chɔesa ne emaj la kalarbɔ, esa ne emaj la kalarbɔmo alegba maŋ chɔ kalarbɔ, esa fulful maŋ chɔ esa lembir, esa lemire gba maŋ chɔ esa fulful, esa ne echo eko la esa ne ebe ebɔre ba mbraso ne kebɔre ḡana. (Imam Ahmad).

(2) Fo nanta n yo kasalamuya be mbraso dimedi la kukooŋwule nna, eko maŋ chɔ eko, mbra na la kukooŋwule na ashi ɛkamaso, ashi ngbar kamaso, ashi kayurwule kamaso. esa ko maŋ wutɔ ne mbra na ma shuiŋ muso nko ne elar ashi mbra na to. Ebɔre ewuramaŋso be kaŋe:

(إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤْمِنُوا بِالْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعُدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعَمًا يَعْظُمُ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا)

(suratun Nisa: 58)

“Ebɔre be kpele menyɛ kuso fanɛ (ba kama ne baasa ba amaana wɔ bumu kuto nna) ma layɛ amaana nna n ya sa bumo amuwurana, menyale kasha ne ma n ji kasaria ashi baasa be kefet, o ma ji kumone keshintey (nka maŋ puni eko), kesheŋ gbeŋ paa ne ebɔre kɔ akple menyɛ kuso na, ebɔre la ewura ne e be nu (menyɛ be nmalga) nka naa keni (asheŋ ne menyi be wurɔ).

Anebi (ebure be kepete ba wo mo so) be kaŋɛ:

“Dimedi ana ee! ebore mur baasa ne be jinkpar menyɛ (darana ebi) na manɛ shen so, (kpala nkpetɛ so) bumo benimu nko damawuranua ba n yuri ba yege bumo na, amaa bumo bitirpo nko baasa posso ba n yuri bere feej n wu beka barmo mbra be ekpaso, n se n gberge mu kuso. Ma ere bɔ ebore fane mpibi Fatima ka n yuri me ku mo enoso. (muslim ebra kɔbɔya ere).

(3) Aloŋ naa la, egbe (kalela ne kalubi be kewɔrɔ) ne kowɔ dimediana so ne amo be kakɔka ashi chiyamacha la kukoywule na ashi ekama so. Eko maŋ lar ashi to la be esɔlo ere to; ebore ewura maŋso be kaŋɛ;

(فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ (وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ)

(suratl Zilzala: 7-8)

“Esa kama ne edu (wɔrɔ) kelela kama ne kedu gbrebe fane “zarra” (ne kedu fane keshisharjambu ne kinishi maŋ tiŋ wu kumu nene) ebe wu kumo chiyamacha, esa ne mo ale na du (wɔrɔ) kulubi kama ne kedu fimbì fane “zarra” ebe wu kumo chiyamacha.

(4) Aloŋ dimediana la kukoywule ashi bunya ne jilma. eko maŋ cho eko, eko maŋ tiŋ nfel (npuni) eko nkpal mo kayurwuleso (fulful nko elembir), nko mu ngbar be yirito so, nko Jamaŋ ne ewɔ bumoto so. ebore be kaŋɛ:

(وَلَا شَيْءٌ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسْبُوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ كُلُّ ذَلِكَ زَيْنًا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلَهُمْ ثُمَّ إِلَى رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ فَيَنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ)

(Suratul An'am: 100)

“Manyale sa nka tige baasa ne ba shuij apɔrsɔashi ebɔre be Kaman na, aloj na bumo a gba be ntige ebɔre nka manyi, (nkpal maneso) aloj ne anye ere meya baasa kama be kesheŋ wɔrɔ (kebɔre shuij), kumo be kaman ebɔre kutɔ ne ba n beta n yɔ ne εyini bumo ashεŋ (bɔne ne alela) ne bewurɔ (sural An'aam: 100).

(5) Aloj dimediana kikε (eko maŋ lar shi to), ebɔre mɔn bumo dimedi be nklaŋ (ke mo), ne dimedi be aso (be keji ne kapuni) ne dimedi be jilma (be keda nle) Anebi (ebure be kepete ba wɔ mo so) be kaŋε;

“.... Nkpel manε so menyε be nkla (be ke mo), ne menyε be aso (be ki ji ashi kapuni so) ne menyε be jilma-bunya (be ke da nle) amo kike la kamɔn na nsa menyε fane kananε ebɔre mɔn menyε kushuij bɔne ashi kabre ba kache ere, ashi kefɔl (zul hijja-Doŋi be kefɔl) ere to ashi menyε be kade (makkah) ere to. Menyε be bumo ne be wɔ nfa ere ta la be kebɔya ere n ya sa bumo ne be maŋ wɔ nfa ere, nkpalmaneso ke be tiŋ mba fane εmo ne εmaŋ wɔ nfa be pin ma kamalga ere to nεnε achɔ bumo ne be wɔ nfa ere. (Buhari εbar kubɔya ere).

Aloj na a la kenimu be keji, damediana kikε la kukoywule na, eko maŋ chɔ eko. Kenimu male bata kumona a sa esa ne εko eleŋ ne εmo ne ke daga mo. Fa'na Idee Alkandee sa kebɔya fane Anebi (s.a.w) kaŋε: “*Dimediana ee! Menyeto be εkama ne beta kenimu nsa mu, ne εka nta kosoko ashi la be kushuij ere to, ne kedu fane kebasibε gba nko ne kechɔ kumo, loj be esa na yuri mo baasa ne kapuni, chiamacha εbe nbra kumo. Ndo ne*

kebarantiyabiko koso n yili n sa kajε, ebore be kabɔ, kumoere bere kushuŋ ne fa sa ma na jande sɔ fo kusɔ. Ne kabɔ bishi momanna? Ne kanyen na kajε kabɔ nnu kalmaga ne fo kajε na nna. Ne kabɔ kaŋε hali naniere nkara akaŋε loŋ, fane ekama ne an samu kenimu, anye be asɔ ne awɔ mokuto (gberɛgbɛ ko ga) Σ bra amu kikε, kumo ne be lajε nsa mu la mo peyena, amaa kumo ne be ta nsa mu male εsa nka n ta kumo. (llɔa hibban).

Aloŋ naala asɔ ne εpor kasawuleso nsa bomin, ala ekama peya nna. Eko maj chɔ eko eleŋ ne la ba apɔrso ashi kasawule ere so. Ebɔr ε ewuramaŋso be kaŋε:

(يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَبَعُوا خُطُواتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَذُولٌ مُّبِينٌ)

‘ya menyε dimediana ee! Me ji ajibi kama ne awɔ kasawuleso ne ala halali ne cheche, menyale sa nka nbulɔ shetane be ayata, nkpal maneso ela menyε doŋ nna. (Albakara:168)

A loŋ na a la a shi ebore dawule be ke ba shuŋ, dimediana kikε la kukoywule nna. Be gbelge kesalamuya na nsa baasa kikε fane be shuŋ ebore dawule gben, ba sa n ta kuso ndaŋe mo so. Bumo kikε la ebore be anya nna, be maj kɔ mkpeta ashi kayurwuleto nko ngbarto. Ebore εwuramaŋso be kaŋε:

(يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ)

‘ya menyε dimedi a na ee! Me shuŋ menyε nyenepε εwurabore ne εpor menyε ne baasa ne jinkpar menyε, nkpal ne ma ba la baasa ne bu kɔ keboreŋana (suratul baqara: 21)

Anebi Muhammed (ebure be kepete ba wɔ mo so) be kesalamuya be shareeah (mbra) na ba na ne keba ju baasa be mkpeta nko keba fe la be nfera bɔnε ere. Ibn Asqa kaŋε

“ Nbishi εbore be kabɔ (ebure be kepete ba wɔ mo so), manε ela “Al-Asobiyya” ne εkaŋε: Kumo ela fo ka cha fo baasa to ne be shuŋ kushuŋ bɔnε. (Abi Dawud).

Fo kesha esa nko kekishi esa keba la nkpal kesalamuya (εbore) so, kesa maŋ la nkpal esa ko be ngbar so. Keshntεŋ εbore be kabɔ (s.a.w) kayε;

“esa kama ne εkɔ (kolu, kennaa) ne εcha mo be ngbar be baasato, nkɔ baasa nkpal mo ngbar ebi so, nkishi baasa nkpal mo ngbar ebi so, εkɔ kejahiliya (ke ba manyi) be kolu, εkɔ kenyamasiya be kolu.

dimedi be eyilikpa (damawura, εtirpo, ewura, asɔ buso) maŋini mo kasalamuya be eyilikpa. kabɔ (s.a.w) da nsha Suhaib ne eshi Europe, ne salman ne εda n shi Percia, Bilaal bn Rabaah ne edaa shi Abissinia (Ethopia). Be maŋ la nlarbɔ amaa kabɔ sha bumo galagga kananε adaga hali ne ε sa bumo kebɔya belbelso fane be tiso baasa ne ba nluri Alijana echefo chiyamacha.

Aloŋ naa la, kabɔ (ebure be kepete ba wɔ mo so) da nkishi mo tutokar ko ne ba tere mo Abu lahab. Eda n kishi mo hali manε epel nkpal Abu lahab kamasha kesalamuya so.

Nkpal loŋso ebure εwuramajso gbelge surah ko ashi al-qurani to, ne baasa be ba kraŋ kemo hali chiyamacha. Surah ere gbelge nankpal Abu lahab so, sura na be sa Abu lahab kabɔya bɔnε

fanε e be n luri jahannama be edεto chiyamacha. εbore ewuramanjo kaŋε;

(تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَ * مَا أَغْنَى عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ * سَيَصْلَى نَارًا ذَاتُ لَهَبٍ *
وَامْرَأَتُهُ حَمَالَةُ الْحَطَبَ * فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِنْ مَسَدٍ)

(Massad: 1-3)

“Abu lahabi be εnɔ wɔrɔ asara gbeŋ (edε be kulurito chiyamacha), mo asɔ (amashiribi) ne mɔ mbia kikε maŋ lɔŋɛ mo shen (ashi chiyamachi) εbe nluri edε gbeŋto, edε ne kebe susue (massad: 3-1).

A loŋ naa la, Be kraŋ anyε Al-quran gbeŋ ne εbore gbelge nsa baasa kikε na, kumoto nε be sa nyε luqman, lakal wura, be kubɔya. La be kanyεn ere daala etopia be εsa lembir nna. Ebore gbelge surah gbeŋ nnase kumo ne luqman be keter nna. Ba tere sura ere fanε suratul Luqman. Sura ere to εbore be kpaj mo ne mo lakal gbeŋ. Ebore kpaj mo ashi la be sura ere to fanε kanane εnase esurako ne nbɔ ne Anebi a na be atere fanε suratul nuhu, Ibrahim, Imran be kana, Maryam, Yusuf, Yunus, Muhammed. Muslimi a na be kraŋ amo ashi bumo be bɔrebuto kachε kikε kapaso ne kanyεso. Ebore wuro la ne εŋini kanane baasa la kukonjwule nsa muslimi a na be ngbneto.

Etopia la Baasa lembir be kade nna ashi Africa. jimane ne kabɔ fara kasalamuya beketere na, nlarbɔ daa tɔrɔbaasa ne be da nluri kesalamuyato nna, Ndoŋ ne kabɔ (ebure be kepete ba wɔ mo so) kaŋε mo kaman ebi (sahabi) fanε be kaa n yɔ etopia, n se kaŋε bumo fanε “etopia be kadeto ewura ko wɔtɔ ne εma

shuli ne ba tɔrɔ esa kama. A lojso manye kike kaa n yo ndo hali jimanɛ ne ebore be nsa anye ekpa ne anye be kumu.

Be daa tere ewura ere Najaashi, eka da nwu, ne kabɔ (s.a.w) kaŋɛ mobeyasapɔ fane “me n bu bɔre nwuremuso”. Ne beyasapɔ na bishi kabɔ (ebure be kepete ba wo mo so) fane “am bu bɔre nsa la be esa ne emaj la muslimi aa?

Ne ebore ewuramaŋso gbelge la be kamalga ere:

(وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَمَا أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ وَمَا أَنْزَلْنَا إِلَيْهِمْ حَاطِبِينَ لَهُ لَا يَشْتَرُونَ بِآيَاتِ اللهِ ثُمَّا قَلِيلًا)

Ashi asore ebi na to, feej nya bumoto be baasa ne be sa eborekashinteŋ (emaani), nna sa keshinteŋne alqurani ne be gbelge n sa menyɛ na, nna sa kashinteŋ ne ebore be nwol ne egbelge n sa bumo gbagba, nna ajana ebore gga, bumo ale ma fa ebore be mmalga nkpal dunya be tunɔ fimbì ere so (suratul Al-Imran:199)”

Ndoŋ ne kabɔ (ebure be kepete ba wo mo so) kaŋɛ mo beyasapɔ fane me kule ebore be gafarache nsa menyɛ barkasa muslimina (Najashi). ndoŋ ne eshi ne be yili foli (safu) ne be bu bɔre nkule ebore nwuro muso (Najaashi) ashi kawushina.

Kabɔ (ebure be kepete ba wo mo so) be kebaasha ne keba ju ngbar be mpketɔ ma ŋ la fane aparsheŋ nko kɔnɔ be keta mmalga dawule ebaala. Anebi ebore be kabɔ (s.a.w) daa la esa ne ebe malgana n sa naa ta kamalga na a shuŋ kushu ŋ .Ekama ta kinishi nkeni Usamah, edaa la kabɔ be samajibe kebia nna. Usama da mbiri hali manɛ epel, ebe kamuna daa n mata gga. Amaa kabɔ daa ta Usama ne mo ere kabɔ pibiche fatimah be

kebia ne bat ere mo Alhassan, bumo be nyɔ mpega nsa kaŋɛ “ewurabore, me kulefo na, jande sha mbia anyɔ ere, mkpalmaneso mesha bumo paa” (bukhari). Aisha, (r.a) kabɔ be eche, be kaŋɛ: kemaŋ daga ne ɛko kishi Usamah nkpalmaneso nnu ebore be kabɔ (ebure be kepete ba wɔ mo so) kabɛ kaŋɛ “esa kama ne εbe sha εbore ne mo kabɔ, to εsha Usama.” (Ahmad) kashenteŋ, εbore be kabɔ da nkaŋɛ “esa kama ne εbe sha ma, to εsha Usama gba” (Muslim)

Ebore be kabɔ (ebure be kepete ba wɔ mo so) la esa ne εbe be mo kamalgaso ne kumo keta n shuŋkushuŋ. εbe malga gamalga nna, nka ta kumo ashun kushun. Aisha (r.a) be kaŋɛ: kachako kabɔ besha ne ɛkpra Usama be kemele ashi Usama be kamuneto. ndoŋ ne nkaŋɛ mo, yeshi ne me ere kpramo nsaf. Ndoŋ ne kabɔ (ebure be kepete ba wɔ mo so) kaŋɛ ma

“Aisha ee; jande baasha mo nkpalmaneso me ere be sha paa”.

Usama la esa lembir na, nna a la samaji, Amaa kabɔ (ebure be kepete ba wɔ mo so) danta mo yili fane εba la benapo bejinkpar ashi Rome ebi ne muslimi a na be kennaato. La be bennapo ere to benimu gbeŋ ne sahaba (kabɔ be beyasapɔ) gbeŋ daa wɔ kemoto. Amaa kabɔ ta Usama ne εla esa lembir nnaa la kebia fimbi fane ɛki benanapɔ gbengbeŋiere be jinkpar. Ndoŋ ne baasa fara akuli ammalga la be eyilikpa ne kabɔ ta Usama n yili ere, kaman par bumo. Hali ne mmalga ere ya tɔr kabɔ ba asoto. Ndoŋ ne kabɔ di mimbariso n se kpaŋ εbore, nna chɔrɔ εbore gga, poyɛ nse kantε baasa nkaŋɛ bemo fane “ma ka ba nkishi Usamah be kejinkpar ere, kumo ere ma da nkishi mututo gba be kejinlapar. Amaa mere bɔ εbore fane Usama daga la be kejinkpar ere, kejinkpar ere daga Usama, mu tuto Zaid bn

Harith tiso baasa ne me sha paa. Male Usama gba naa tiso baasa ne me shaa gga.

Usama ne mobe bennapo be balase ne be lar nyɔ Rome be Kennaa to ne ɛbɔrɛ ewuramaŋso sɔ kabɔ (ebure be kepete ba wɔ mo so) be efote. Kabɔ be Kaman Abubakar siddiq eyili mo ayata nki muslimi a na be enimu. Abubakar Sidiq wurɔ ania ne eta kabo be nkla nshuŋ kushuŋ, ndoŋ ne Umar bin Khattab yo Abubakar kutɔ n ya kaŋɛmo fanɛ a Madina be chatapɔ na be malga fanɛ Usama wurɔ kebia ga ne ejinkpar bennaapo na. Ndoŋ ne Abubakar be kagbene koso ne ɛnyagbo nse kaŋɛ Umar bun khattaab “ko Umar fo nio gben jiga na n kruwe fo, ndaa eda maŋ kruwe fo gba kedaa bɔ. Me kɔ kananɛ meeŋnta kabɔ be kamalga ne mo mbra nshuŋ kushuŋ ne falɛbe kɔ kananɛ me nyeshi keta la be mbra ere nshuŋ kushuŋ aa? Mere bɔ ewura ne me ɛfote wɔ mo enɔtɔ ere, Hali ne kupunto be Asaboya bɔnɛ fanɛ buluŋ, karmɛ, be nta ma nwe nkpal kabɔ be mbra be keta nshuŋ keshuŋna kumo ere n shuli nka wurɔ loŋ ne be ta ma nwe.

La be kachɛ ere ka fo ne Usama joŋɛ mo gbaŋɛso ne Abubakar ne bennaapo gbeŋ ere male achɔ mo so. Ndoŋ ne ke keta Usama anishinyɔr, ne ɛkaŋɛ Abubakar fanɛ kedu maso kpakpa ne fo ba nite ne male ba joŋ kidiso so. Aloŋso jande shin mere gbelge ne ma ne fo kikɛ nite nko feeŋ ndi ne ma ne fo joŋso gbaŋɛ naso. Ne Abubakar kaŋɛ mo mere bɔ ɛbɔrɛ fanɛ maŋ di kidiso na so falɛ maŋ gbelge. Abubakar kashunji bemo n lar ɛkpa n ya fo ɛkar n doŋne ɛkule Usama fanɛ ɛbi sha Umar bin khattaab ka laŋɛ ncha mo to ne bechana lambulto aji baasa be kasaria.

kabɔ (eburɛ be kepete ba wɔ mo so) fara a tere baasa fane be la kokonwule nna ashi mo gbagba be kumuso. Ema maŋmo kumuso, Ekama nyi fane mo ngbar male ɔ chɔ ngbar kama ashi nlarbɔ kutɔ. Mo baasa male elà kaaba be baasa ne ba keni kumuso. Amo ne amo kikɛ kabɔ (s.a.w) be kaŋɛ fane “ maŋ sa ma kpaj ma amaj maso fane kanane Asɔrɛ ebi maŋ maryam pibi Anebi Issah so na, mere bere la ɛbɔrɛ kenya nna. Aloŋso meba tere ma ɛbɔrɛ be Kenya ne mo kabɔ.

kabɔ (eburɛ be kepete ba wɔ mo so) ne elà esa gbeŋ nka ashi kaana gbengbenjo, da nta

mo tena pibiche nkre mo kijafo n sa mo somaji ne ɛdaa la Kenya na.

Anebi (eburɛ be kepete ba wɔ mo so) daa sha mo beyasapo kikɛ nka a ma kpeto. Eda a nite bumoso abishi bemo be kebawutɔ. Abu Hurairah be sa anyɛ kabɔya fane” kacheko daa loŋɛ Anebi be masalachi afuwe kumoto nna. Kache ko awurɔ nchɛnyɔkabɔ maŋ naa wu mo. Ndoŋ ne kabɔ bishi mo so. Ne be kaŋɛ mo fane ɛbɔrɛ sɔ kache na be ɛfote. Ne kabɔ kaŋɛ mannaa ne menyɛ maŋ kaŋɛ maa? Be keni fane kachena be luwu be kebɔya maŋ la kusɔ gbeŋko ne be kaŋɛ kabɔ. Ndoŋ ne kabɔ kaŋɛ bumo fane me ya ɲini ma mo ɛchan. Ndoŋ ne be ta kabɔ n yɔ kache na be ɛchaŋ ase ne ε ya kule ɛbɔrɛ nsa kache na. Ndoŋ ne kabɔ kaŋɛ fane “ketantambiri bulɔ ɛchan ne awɔ nfa ere kikɛ to. Amaa ɛbɔrɛ ewuramanjɔ fuli bumo be ɛchanto ne me kebɔrɛkule ne nkule nsa bumo ere”

kabɔ daa la esa ne εbe keni baasa abɔlɔ kenishi gga, nse na amaj baasa so achɔ mo kumso, male ma kpeta abɔnya baasa.

Hakeem bn Hizaam be sa anye kabɔya fane:” jimanɛ ne Kesalamuya majna mba na, ndaa sha muhammed (ebure be kepete ba wɔ mo so) acho dimedi kikɛ. kabɔ ka kaa ne ε yo medina ne hakeem bin hisaam gba lar ne ε yo madina loŋ be jimanɛ na. hakeem bin hisaam be eniteto ne εba wu ewuradra gbeŋ ko be kale. Ewura ere ne be daa tere Zu-yazni. Zu-yazni be nle ere da kɔ shada gga ashi kebeto. Hakim bun hisaam kawu kale ere ashi kebeto ndo ne εtɔ kumo ne εya sa kabɔ. εka bra kale mba sa kabɔ ne ε kini kemo be kusɔ fane kake amaa nke sɔ kumo n sa mokemashirbe. Ndo ne Abdullah bin Umar niŋi fane kabɔ da nkaŋε bemo fane “anye ere muslimiana ma sɔ kake ashi nnyamase kutɔ, amaa anye nsɔ na nsa bumo kemashirbe”

Abdullah bin Umar kaŋε fane kabɔ ka fo madina, kachako ne εwɔtɔ kale ere. kale Na nyale kabɔ gga, kabɔ maj na nlar kayarbe fane la be kacke ere. N wu kabɔ kawɔ mimbariso a sa khutba jumacha ne kale ere. Ndoŋ ne kabɔ ta kale ere nke Usama bn Zaid. Hakim bin Hizam kawu Usama kawɔtɔ kale ere kachako ndoŋ ne kesamo mamache. Ne ε bishi Usama, Usama fo lε ewɔtɔ Zu-yazni ba kale gbeŋ ere aa? Ne Usama ye ooo, nkpalmaneso nchɔ Zu-yazni gbagba alabarka, ne ma tuto gba chɔ Zu-yazni mo tuto alabarka, ne ma nio gba chɔ zu-yazni mo nio alabarka.

Manɛ ba ne Zaid bin harith ne εdaa la kenya male be kebiaUsama nya la be eleŋ nse nmalga la be kamalga ere? Kasalamuy εsa baasa la be εleŋ konwule, εko maj chɔ εko, kalarbo maj chɔ kawol lembir wura. Kesalamuya εsa baasa kumuso ne ba tiŋ amalgaa kananɛ basha.

kabɔ daa la ɛsa ne e ma maj mo kumoso achɔ baasa. Edaa bɔ mo beyasapo so nna, ndaa bishi bumo be εyur be alenfia nka ma kpeya bemoto. Eda china bemoto nka bir kalejama ne bumo, nkpa ne beyasapo ere wurɔ njeja nko mmalga nfueso ne kemaj daga ashi kesalamuyato feej n wu kabɔ ka loŋε bumo be εda. Al-ma'ru bin suwaid be sa anye kebɔya fane “n tu Abu Zarr ne ewɔtɔ kale gbeŋko ashi kade ne ba tere Rabzah, mo kanya ne echo muso male gba wɔtɔloŋ be kale gbeŋ ere be kadubi. Ndo ne mbishi mo Abu Zarr fane manε bar loŋ?” Ndoŋ ne εkanε “kachako manε ɛsa ko bele nna, ne nkaŋε amudawura na mo nio be amuso”. Ndoŋ ne kabɔ bishi ma manε ba ne fe ta mo nio be amuso a tege mo? Kashinntεŋ kejahiliya be ketentembiri keraa wɔ fo to. Ne kabɔ kaŋε mo fane”. Menye baraana ne be wɔ menyε be kasato nna, me keni bumo nεnε. Ebɔrε eta bumo nwɔtɔ menyε be ayata, loŋso ɛsa kama ne eko wɔ mo ayata, eka ba nji ajibi ɛsa la be ɛsa ere ni mo agba ji. Σ Ka n bu kale ε sa mo ne mo agba bu la be kale ere be dubi. menyalε san ka n sa bumo kushuŋ ne kechɔ bumoso. Ne menyε n wɔtɔ bumo la be kushuŋ male, to ma cha bumo to. (bukharti).

Bilaal bin Rabaah (r.a) male nde, ethopi be Kenya lembir edaa la mo. Kosoko maj wɔtɔ ne kesa bilaal eyilikpa gbeŋ ashi kesalamulayato kumo la fane εla ɛsa ne ebe bar kumu kaseto nna, nnaa bunya baasa gga, nnaa nyi kashintεŋ wurana.

Baasa daa ba mo kuto, a ninji mo eyilikpa gbeŋ ne εbɔrε ta n sa mo ashi bumoto. Bilaal be nu la be nkpaŋ ne baasa be samo, amaa ε ma sha la be mmalge ere samo kishi nko ne kefule mo dunyato. Feej n wu εka be shu nsa akaŋε bumo fane “mere

maŋla shen amaa ethopia nyen ne edaala kenya ndre nna ε la ma”.

Bilal kanu fane baasa be kpanŋmo hali n sa maŋ maso acho abubakar sidiq (ne εla kabø be khalifa- malænaa la baasa to be esa gber ashı mbø be kaman) ne εkaŋebumo “mana ne menyε be maŋ maso acho Abubakar, mere la kelela nna ashı Abubakar be alalato. Abubakar be kelεla εta ma n yili la be εyilikpa ere.

Bilaal ere da nluri kaabato ashı kejahiliya be jamanε na, εdaa tu echøl nna a denjı agber ne adaa wø kaabato na nsa akanε- “esa kama ne eshuŋ menyε εtør asaara jiga”. Male bilaal la εsa ne kabø (eburε be kepete ba wø mo so) sa mo kabøya fane bilaal ti Alijanna ebi so. kachako bu ka bu churpurso (fajr) be børebø nluwe ne kabø bishi bilaal, “kaŋε ma kabøreshun gbeŋgeni ne fe shuŋ gga nkpalmaneso nnu fo be aya be asabata ka be chi ma anishito ashı alijsannato”. Ndoŋ ne bilaal kaŋε “me bere kushuŋ lela ne nnyi nka be shuŋ paa εla fane jimane kama ne nketa nchu ama nbu εnafila kananε me tiŋ pøye” (bukhari).

Male bilaal naa tiso baasa pøso ne εbøre kpøl bumoso ngbelge aya gbeŋ ashı alquranito. Muslimiana be ba kraŋ kumo hali chiyamacha. Kachako nlarbø be benimiu gbeŋko ba kabø kuto. Ndoŋ ne beba tu bilaal, percia be salman, Rome be suhaib, ibn mas’ud, Ammaar ne khabbaab ne ba tase kabø kuto. Be ba tu la be baasa pusø ere kabø kuto ne be fel bumø nkeni bemo jiga. Ndoŋ ne nlarboere kaŋε kabø fane “anyε bere be sha kechena fo kuto amaa anyε ma sha anyε ne baasa pøsø ere chena kabonkonwule. Alonso ku kabøŋ pøte nsa anyεne anyε ne fo dawule ba chena ndoŋ. Anyε ne fo ka nluwe anyε be kabawutø fo kaa sha fi tiŋ nna yo bumø kuto.

Ndoj ne kabɔ shuli bumo so fane εbe nwurɔ loj nsa bumo. Ndoj ne be kaŋε kabɔ fane e sibɛ kumo nwotokrata to n yili ne ke ba la mbra nsa anye ne fo be kefiata. Ndoj ne kabɔ tere Aliyyu fane eta krata mba sibɛ baasa ere be kamalga ere nsa mo. Nkpalmesø kabɔ besha ne ε gberge bumo be mféra ne ngbene mba Kesalamuyaso. Aloj na kesalamuya be n nya εlej nene. Amaa la be kasibɛ ere ma ba ne ke chikpar kesalamuya be εdankare.

Ndoj ne εbɔre ewuramaŋso gbelge aya gbej ere ashiquarani to; εbɔre be kaŋε:

(وَلَا تَطْرُدُ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم بِالْغَدَاءِ وَالْعَشَيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُمْ مَا عَلَيْكُمْ مِنْ حِسَابٍ هُمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابٍ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ إِفْتَرَدُهُمْ فَتَكُونُ مِنَ الظَّالِمِينَ (وَكَذَلِكَ فَتَنَا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِيَقُولُوا أَهُؤُلَاءِ مَنْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا إِلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمُ بِالشَّاكِرِينَ (وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كُتُبُ رَبِّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةُ إِنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَاهَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّهُ عَفُورٌ رَحِيمٌ)

fale (kabɔ) sa nka nju baasa ne ba tere bumo nyenepe ewura εbɔre kapaso ne kanyeso kike, afin bumo be nyenepe ewurabɔre be yarda. Bumo be kegben (chiyamache be mbishi) maŋ la fo kushuj, fo agba be kegben (chiyamacha be mbishi) maŋ la bumo be kushuj. Fo ka n ju bumo aa fe nki esa bɔne. Aloj ne anye ere ta bumo (dimedia na) be buko n ki tɔrɔ n sa buko hali ne ba kaŋε ‘‘Amaa la be baasa ere ne εbɔre maŋso achɔ anye aa? Amaa εbɔre bere maŋ nyi baasa ne ba di mo εpaŋ aa? Baasa kama ne be sa kashinteŋ ne anye be aya (alqurani, keboremalaga, εbɔre be amamachishe....) na ka mba fo kutɔ, churɔ bemo fane εbɔre be kepete baa wɔ me

nyeso, menyə be Əwura gbeŋ εbərə nasemo kumu kɔwɔr fane menyə be əkama ne əwurɔ kebɔnə nka maŋ nyi, ke mobe Kaman ne etuba nna loŋɛ molamania be kabawɔtɔ, εbərə la əwura ne əbi yashi alubi apan nke naa la əwura ne əbi wu kɔwɔr gga nna. (Suratul An'am:52-54)

Ndoj ne kabɔ ta loŋ be krata na nle nse ntere anyə (lamania wurana) ne anyale yo mo kuto ne e be kaŋɛ anyefane “εbərə be kepete baa wɔ menye so...”.

Ne kena mba fane anyə ne kabɔ baa tase əchenekpa, ne keya fo fane kabɔ be sha ne ekoso feeŋ wu eka koso nsa nka anyale dawule əchenekpa. Ndo ne εbərə gbelge kalma n sa mo fane:

(وَاصِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاءِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُمْ وَلَا تَعْدُ عِنْكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا)

‘*Ne fo nawurɔ kenyiti nsa baasa ne ba tere a shui bumο ewurabərε chupurso ne kanyeso kikε a fin εbərε be yarda ne kecheta. Fale sa maŋ nka nkple fa anishi ashi bumο so nkpal dunya be ipuchu so (Kahf: 28).*

Nkpal loŋso kabɔ be tiŋ atasə anyə kuto hali mo jimanə ba fo emaj koso hali ne anyə kikε koso nluwe pɔyε ne εba koso (lbu maajah),

To wanə bere εla la be ethopiabe kanyen ɛda la Kenya ndere kabere nkuso nki ɛsa gbeŋ ashi kesalamuyato?

Anyə sha ne pɔl mo kebawɔtɔ fane kananə Khalid Muhammed Khalid sibε la be kamalga ere. Mo la Bilaal, mo ne tuto ba tere

Rabaah. Mo la kesalamuya be ɛsa ne ɛfara nwɔtarashi kabɔ be jimanɛ nna.

Mo la Bilaal. Wanɛ gba bere maŋ nyi Bilaal ne muslimiana kikɛ be ngbene pɛmo. Eti kesalamuya be amamachi gbeŋso. Kade kama ne kesalamuya wɔ ndoŋ, fo ka nlara baasa kudu, baasa ashunu beeŋ mba nyi ɛsa ne ba tere bilaal.

Feeŋ nya baasa million ne ba kraŋ alqurani ka nyi bilaal, nka harda mo ketere nene fane kananɛ be nyi ɛ khalifa anyo na kikɛ ba atere (Abu bakar ne Umar).

Fo ka mbishi kebia kama ne ɛwɔ primary School ashi Egypt, nko Pakistan, ne china, ne North America ne south America, ne Europ, ne Rusia ne Iraaq, ne syria, Iran, Africa be ɛpunto, Asia be awɔlto ne kade kama kesalamuŋa wɔ ndo, ne fu ka mbishi kebia kama fane “wane la bilaal?” Ɛ be nkajɛ fo fane mo la anebi Muhammed (ebure be kepete ba wɔ mo so) be ledeni, nnaa la Kenya ne mo nyenepe da ta kejembu gbegbeŋi adenji moso atɔrɔ mo nkpal elara mo ashi kesalamuyato ne mo aləbilaal be kaŋɛ ahad ahad” ɛbore la ɛkonwule.

Fo ta kenishi nkeni kusɔ ne bilaal nya ashi kesalmuyato nse na keni mo eyilikp pɔya kesalamuya ba, feeŋ pin fane pɔye ne kesalamuya baa, bilaal maŋla shen. Edaa la ɛsa ne be daa ka mo dabino be enɔbɔlɔ be kakɔka kachɛkikɛ na.

Bilaal be lamania be keshenteŋ ne kabɔreshuŋ ere be ɛgbɛ so ne ɛ nya eyilikpa gbeŋ ashi baasa gbingneŋ to.

Kusɔ ne bilaal nya, fo barga amuto be kudu, benimogbeŋ, ne amashirbewurana ne bewura gba maŋ nya amo be kukonjwule gba.

Keteregbeŋ ne Tarikhi nasɛ nsa bilaal duniyato baasa gbingbeŋi galaga maŋ nya kumobe gbrɛbɛ gba.

Bilaal be kayurwule lambir ere, ne mo kumu be ka bra kaseto ere ne kananɛ ɛsa pɔɔ nna amo kikɛ maŋ mɔn mo ke tin n pɛ kesalamuya jimanɛ ne kesalamuya fara nlar ashin larbɔto na. Amaŋ mɔn mɔ la be eyilikpa gbeŋ ere, fanɛ ebe sha ne eshuŋ ebɔrɛ dawule.

Ke wuro baasa damatɛ mamachɛ fanɛ bilaal be kadubi be ketere ka tiso baasa ba maŋ la mo kaana nko bumou ngbar maŋ la kukonjwule. Mo ere bilaal maŋ kɔ kaana, eleŋ, maleŋ maŋ kɔ shen ashi mo kebawɔtɔ. Ela ɛsa ne mo nyenepe tɔ mo Kenya na. Emaŋ kɔ kushuŋ kikɛ ama mo nyenepe be mbɔlpɔ, ne enyɔma ne asɔbɔya keba keniso. Kariche kikɛ mo kushuŋbaa la ε ta bumou nyɔ kejito, ana bumoto apel, churpuso ne kaseso kikɛ.

Baasa daa fɛ fanɛ bilaal la be kepɔrsɔ ere da maŋ tiŋ n loŋɛ shen. Be daa fɛ fanɛ bilaal maŋ tiŋ n ki shen echefoso. Ke maŋ cher ne bilaal ki mamachɛ be ɛsa n sa baasa kikɛ.

ɛsa ne ba fɛ fanɛ emaŋ tiŋ n ki esoko na, etiŋ n nwuro lamania nsɔ kesalamuya be kabɔreshuŋ. Kedu kpakpa ne fo nya bilaal be kadubi ashi dunyato. Kumou be kaman ne ɛna ki kabɔ ne kesalamuya kikɛ be sososo be muazin (laden). La be keladeni be kushuŋ ere ne maleŋ bilaal da sha ga. kuraish ebi be benimo

ne be la muslimiana gba da yelga la be kushuj ere ama ebore ewuramanjo ta kumo nsa bilaal.

Kashinteŋ nna, bilaal bin Rabaah nana. Ebore be mamache be esa nnana. Nse be dimedi bere nana? Nse be ketere gbeŋ bere? Bilaal bin Rabaah? Mo nana.

Ela ethopia be nyangbasa nna. Mo nio ela Hamatu. Ebore ne mo amamachesheŋ eta bilaal nki Kenya nsa Ummayata bin khalaf ashi makkah. Mo nio gba daa la Kenya na ashi anya ne be daa shuj ndon na.

Bilaal daa wɔtɔ na fane kenya, emaj kɔ mo kumuso be eleŋ, mo ere be kariche kikɛ da nduli abar nna. Emaj kɔ tama fane echefo be ba bɔ n sa mo, ketir be kebawɔtɔ daa nkulti n chambo mo.

Anebi Mohammed (ebure be kepete ba wɔ mo so) ka kafara mo kesalamuya be ketere baasa ne la be ketere ere ba tɔr bilaal ba asoto. Edaa tiŋ a nu mo nyenepe Ummayata bin khalaf ka be bir kaljema ne bufɔ ne ba aba mo kutɔ na. Bilaal da nu Ummayata bin khalaf ne mo be bufɔ ne mo nakpa ana kabe ji anebi Muhammadu (ebure be kepete ba wɔ mo so) be asheŋ. Be daa ji mo asheŋ ne agbo, kabene jijɛ ne mféra bɔnɛ na. Bilaal be shuj bumo ne mo aso be taseto bumo be agbo be mmalga ere to. E bi nu asheŋ pa ne kesalamuya bran ba sa baasa kikɛ. La be asheŋ pa ere be ako la ebore dawule be ke ba shuj, baasa be da be keloŋɛ, baasa be keba maŋ nchɔ abar ne demidi be kumusɔ. Mo nyenepe a na be malga a ponte agbo so, amaa bilaal bere be keni fane bumo be mmalga bɔnɛ ere be ti anebi Muhammadu (ebure be kepete ba wɔ mo so) bɔnya nna. Bilaal be keni

kananε ke be sa bumo mamachε, kananε bumo be mfera be wieto ne la be kusɔ ne anebi mohammed (eburε be kepete ba wɔ mo so) bra bumo ere! Bumo buko be kanε fane “Mohammedu maj na n ku εfε kachako, mo ale maj na n ki dubo-dubo wura kachako, male maj la ebompo, anyε maj kɔ kusɔ ne anyε n ta njijε mo ketere ere kabre abishi na ammon baasa be ke ya luri mo kebɔreshuŋ ere to. Bilal be nu kananε ba ji kabɔ ba ashεn fane ekala amanawura, εsa ne εma da alkawuli ale, εsa ne εkɔ da lεla ga, εsa ne εma shuŋ kushuŋ bɔnε, εsa ne e kɔ mfera galagga.

Ebe nu beka be kuli a kre mfera bɔnε fane kusɔ ne ba n ta nkishi kabɔ ne mo kesalamuya ere. Ndoŋ ne be pε fane bumo kikε yili bumo nana ana be kebɔreshuŋso – kumo la agber be keloŋε. Kusɔ ne ba ηana la fane kabɔ be kebɔreshuŋ ere sa n ka ba shi ne kuraish ebi paŋ bumo be eyilikpa ashi makka to. Nna tiso Makkah bale sa n ka n paŋ kumo be eyilikpa, kananε kela nlarbɔ kikε be kade gbeŋ nnaa la kabɔreshuŋ be kade gbeŋ to. Bumo ale na nkishi Bani Hashim ebi be kaana nkpal ebɔrε be kabɔ shi bani hashim be kaanato n ka maj shi bumo bukoto.

Kachako bilaal wu ebɔrε be fitila be ekpa, mo εfote nu Kebɔretere. Ndoŋ ne bilaal yɔ kabɔ kutɔ n ya chɔrɔ kabɔ nse sɔ kesalamuya. Bilaal be ke ya sɔ Kesalamuya maj cher ne kumo be kebɔya salgato makkah be kasawuleso kikε. Bilaal mo nyenepe a na kanu loŋ aa ke maj par bumo. Ndoŋ ne mo eynepe a na be kaana be benimo ya shεr, be nyabo, shitane foŋ bumo be amu, kishi male di bumo so. Bilaal mo nyenepe Ummayata bin khalaf be keni bilaal be ke ya sɔ kesalamuya na fane beka ηemo εtaŋ, kela amuso nna nse mo fane bumo ale be

Kenya, Ethiopia be Kenya ashi bumoto ya sɔ kesalamuya nka bɛ mohammadu so aa? Nkai ke maŋ wɔrɔ.

Ummaya dawule be fɛ mfera mo kumuto, ndoŋ ne ɛkaŋɛ mo kumo “amo kikɛ maŋ la shen, kabre be kachɛ ere npeŋi maŋ tɔr amaa she bilaal be kesalamuya ka tɔr pɔyɛ ne mpeyi ba tɔr”

Mpeŋi be tɔr kachɛ kikɛ ama bilaal be kesalamuya maŋ na ntɔr. Ama kachako bere mpeŋi tɔr ne kuraish ebi be agbar kikɛ manaa wɔtɔ. Allahu Akbar. Bilaal bere kesalamuya ɛdaga mo. Kesa mo kenimo gbeŋ ne kechɛta. Mane mo dawule, kesalmuya la kechɛta na nsa baasa kikɛ. Ke la kamu-sɔ na nsa baasa kikɛ.

Bilaal wu kumutɔrɔ amaa ɛbɔrɛ samo ɛleŋ ne etin nkɔ nlar kumuto.

Amaa ɛbɔrɛ ta mo na ε ba la kakraŋ nsa kayur lembir wura kikɛ ne baasa ne ba shun Agbar kikɛ fane nyangbasa kɔ ɛlen ne εbe tiŋ nwuro emaani nse shun mo εwura ɛbɔrɛ nyaneptale.

Kashintɛŋ bilaal bra kakraŋ pa gbeŋ n sa mo jimanɛ be baasa ne npalikama be baasa, nsa muslimi a na ne baasa ne be maŋ la muslimi a na kikɛ. Ke la kakraŋ gbeŋ na ne ke be ɲini anyɛ kagbene be kamu-sɔfanɛ amashiribi, shuwa, kusogberge maŋ tin ntɔ nko nsɔ kuso ne kuwɔ esa be kagbeneto.

Bilaal tiso baasa ne be fara nsɔ kesalamuya nna nlara bumo kesalamuya ɛfuli. Bumo εla kabɔ gbagba, Abubakr, Ammaar, Ammaar mo nio-Sumayya, ne suhaibu, ne bilaal, ne mikdaad. Kabɔ bere ɛbɔrɛ kuŋ mo ne mo tutokar Abu Talib. Abu Talib kuŋ mo paa. Abubakr male ɛbɔrɛ kuŋ mu ne mo baasa. Bakema ne beka ere kikɛ, nnyamase na pɛ bumo n sa atɔrɔ bumo hali kumo wale. Nnyamase ere be nta kenyambi be kale nwɔtɔ ɛdetɔ

ne kebel poye ne be ta kumo n bu bumo nkpal be yeshikesalamuya mba kenyamasiyato. Bekama ne be ka na kike be tiŋ n ya nu ebasa paa nse fulu nyamase na fane be lar kesalamuyato ama bilaal dawule ena kini ke lar kesalamuyato, male maŋ fulu bumo gba. Bilaal be baasa ere be keremoso efol nta mo nsa mbia wuribi ne be bakomo akulti makkato ne male bilaal be kaŋe “ahadun-ahad” - ebore konwule - ebore konwule. Nyamase ere daa la baasa ba delge bilaal so nna, ne be tamo loŋ ndeŋi ajanwuleso ne aba chɔ mo nkpal elar kesalamuyato nko ne e fulu nkaŋe bumo fane emajnaa be kabɔ be adeeni na so. Amo kike bilaal kini ke lar kesalamuyato, male manaj fulu bumo gba fane elar kasalamuyato ne be yeshi mo.

Kashinteŋ kabɔ ne kesalamuya ta bilaal pɔso ere nki kramogbeŋ nse ne dimeli a na pin kagbene be bonya ne kumo kamuso. Bilaal shin ne baasa pin fane kuso ne fo ta nwɔtɔ kagbeneto esa ko maŋ wɔtɔ ne ε be tiŋ nsɔ kumo.

Makkah be kuraish ebi be nyamase tɔrɔ bilaal ketɔrɔ bɔne, mane ekama ena ntij nsɔ loŋ be ebasa, ba daa ta bilaal alar kapasa ashi jamane ne keshishar ya bel akilgi a ede na ne be delge muso, nse njin mo n nase shishar tushiso ere to, ne keba chɔ mo. Kumo be Kaman, feen n wu mbrantie ka ya maŋ kejambu ne ke bel nka a wɔ egbɛ, mba ta kumo ndeŋi muso. Amo kike be kaman kamalga ne ke be lar bilaal be kontɔ ela “Ahadun Ahad”- ebore la ekonwule - ebore la ekonwule

La be tɔrɔ ere ba naa apalta kariche kama hali ne baasa na gba ba ka wu bilaal be kowɔr, hali bafin ne be saŋe mo ne eba yo, ama poye ne be yegemo to ne ε be ba yo na, eba n bonya bumo be agber na.

Ke be sha keba la kamalga konwule gba, npal kuraishi ebi sa n ka n mushe bumo nko ne ke ki bumo amuso nse bumo echefo so fanε ‘bumo be Kenya male tiŋ bumo’. La be kamalga ne basha bilaal kaŋε ne ke ba la bɔ̄nya n sa bumo be agber na, hali kamalga fimbì nna. Ke la kamalga ne ke maj wɔ̄ εgbe nna n sa bilaal ne εbe tiŋ nkaŋε kumo nse nmɔ̄lwɔ̄ mo kumu. Ε be tiŋ n fule nkaŋε kumo ne mo lamania (emaani) ma chεkpar gba. Ama la be kamalga fimbì ere bilaal kini kumo ke kaŋε. Bilaal kini ke kaŋε kemo. kusɔ̄ ne ke be lar mo kɔ̄ntɔ̄ baa la Ahadun-Ahad- εbɔ̄rε la εwura konwle

Be kaŋεbilaal fane “kaŋε kana nε anyε kaŋε ere nsa anyε ba agbr” Ndonj ne bilaal mushe εwojε be emushe, emushe ne ke be chɔ̄ bumo be ngbeneto. Ndonj ne bilaal kaŋε bemo “makudondulon maj tiŋ n kaŋε kumo”. Ba n yeshi mo n nase ne kasude ne ajembu ere ba chɔ̄ mo hali ne εpeni ya tɔ̄r pɔ̄yε ne be saŋε mo to, nse nta εfɔ̄l nkre mo kubɔ̄to nse n ta mo nsa mbia wuribi ne be ta mo agberge akulti makkah be kadeto, awor mo ne male bilaal bε kaŋε “Ahadun- Ahad”

Bilaal be baasa ne ba tɔ̄r mo na gba ya gben ne keya fo fane naniere bere kanyeso kikε ba luri bilaal kutɔ̄ n ya ka kule mo fane ‘’bilaal fo shi ne anyε gben ga. Naniere fo ere εnaa tɔ̄r anyε na. Jande! anyε kule fo nna! εchefo kaŋε bunya be kamalga lεlah n sa anyε be agbar na ne a yege fo nwuash. Jande kaŋε “Allaat ne Al-UZZA la ma εbɔ̄rε” ne ayεge fo. Ndonj ne bilaal maj mo kumuso nkaŋε bumo Ahadun- ahad. Ndonj ne mo nyenepe Ummaya be kagbene koso, ne εnyagbo nkpal la be kamalga ne ke lar bilaal be kɔ̄ntɔ̄ ere. Ndonj ne Ummaya bishi bilaal ne so be dimedi lubi εla fo? To mere bɔ̄ laat ne uzza be

agber fanε me n ta fo nki koso gberg n sa anya ne be lempo kikε. Ummaya be malga la be mmalga bɔnε a funti bilaal ne male be kedondulοŋ be kaŋε “Ahadun-Ahad”.

Ndoŋ ne εnyamase ere be εko male be kaŋε bumo fanε “Ummaya jande yesi ne bilaal ba yɔ ne anyε a gba wushi, bilaal ne mo nio kikε la anyε be baasa nna. Anŋka n yesi mo ka maŋ ki amuso n sa anyε, kuraishi ebi male maŋ ta anyε n ki baasa jiga nkpal bilaal be keyegeso.

Bilaal pin fanε ba fulε mo nna. Ndoŋ ne emushe, emushhe ne ke be kpεde fanε chupurso be kechekpεbe nse kaŋε bumo kamalga ne ke gbingbin bumoto Ahadun- Ahad”

Karicha chupurso, kapasa fo, mpeŋi be chɔ, shishεr bel atushi. Ndoŋ ne be ta bilaal n yɔ n ya nase kasɔdεso ne kejambu danji muso. Male bilaal wɔrɔ kenyiti n saafin mo kakɔka ashι ewurabɔrε kuto. Ke maŋ cher ne Abubakar siddiq ba tu bemo ne be keraa wɔ bilaal be ke ba tɔrɔto. Ndoŋ ne Abubakar ponte bumoso a kaŋε “menyε sha ne ma mɔ esa nkpal ε ka kaŋε fanεebɔrε la ewura konwule, εla ma nyenepe aa? Samu gba ne menyε n yesi la be kushun bɔnε ere?” Ndoŋne Ummayata bin khalaf kaŋε mo fane “fo εjeja mo, foεta mo nki la n sa anyε, alonso lara mo ashι la be koso gberge ere to. Ndoŋ ne Abubakar siddiq kaŋε Ummaya fane “me n ka fo amashirbe kama ne fe n sɔ ne bilaal sɔ mo kumu fo kutɔ. Ummaya ka nu la be kamalga ne ka lar Abubakar be kɔnɔtɔ ere ne ku wɔrɔ mo fane esa ka be mur nchuto ne be bara boat ne be ba mɔlwɔ mo. Nkpalmanso bumo a gba gben ne bilaal be keba tɔrɔ, be maŋ nna a kɔ tama fane bilaal be nkajε kusɔ ne bumo ere be sha na. Naniere bere

Ummaya be kagbene fulimo. kewɔrɔmo e bel. Ɛpin fane bilaal be keta n fa chɔ be ka mɔ mo. Ba n nya tɔnɔ ashi mo kefato.

Abubakar tɔ bilaal ne ε sɔ mo kumu. Bilaal maŋ naa la Kenya, kabre eki baasa ne ba sɔ bumo be amu. Ndoŋ ne Ummaya bɔ Abubakar kejasa baasa fane “me bɔ laat ne uzza fane nda fo da n sa ma kobo koŋwule gba daa nda fa bilaal loŋ nsa fo, nkpal maneso emaŋ la shen ma kuto” Ndoŋ ne Abubakar male lajɛ n se mo kaŋasa fane “Nda fo dan nku yawu gbeŋ n sa ma gba da n daa fin loŋ be amashirbe dunya ere to n sa fo n se sɔ bilaal nkpal maneso bilaal la shada be εsa nna”. Ndoŋ ne Abubakar keta bilaal n yɔ kabɔ kuto n se mo kebɔya belbelso fane bilaal sɔ mo kumu kabre. La be kache ere ki ka kamuji ashi kabɔ (s.a.w) ne muslimiana kuto nna ne be ji bumo kumu nkpal bilaal kalar la be tɔrɔ ere to.

Muslimiana ne be maŋ la anya ama be la baasa pɔsɔ na male kra nya tɔrɔ ashi nnyamase na kuto. Nnyamase ere kra tɔrɔ bumo galagga nna nkpal be yeshi kesalamuya. Ndoŋ ne εbɔrε sa kabɔ (s.a.w) ɛkpa fane ɛkka n yɔ kadeko ne batere yathrib (Madina), nkpal ne be wɔrɔ kefɔ ne nnyamase ere be tɔrɔ.

kabɔ ne mo kaman ebi kaa n yɔ Madina. Be ka fo madina ne be pɔr Masalashi ne be ba bu bɔrε. Ndoŋ ne kabɔ be fin εsa ne εbe ba awɔtor a sa bumo kariche kikε ashi εbɔrε bu anu ere kikε. Wanε gba yasha ne eki la be εsa wɔtorso ere, εsa ne mo lantor be ba a bonto a yɔ awɔlto kefɔ n sa a kpajε εbɔrε be keter? Loŋ be εsa ere εla bilaal, εsa ne be daa tɔrɔ mo ashi Makkah be epunto kapaso ne kanyeso na, ne mo kudonduloŋ be kaŋε “Ahaduu-Ahad”. Kashinteŋ na, kabɔ (eburε be kepete ba wɔ

mo so) lara bilaal fane eki kesalamuya be esa ne εbe sha ne fara n wotor nnaa wotor a sa bumo kariche kike.

Bilaal di n ya ka wotor, ne mo εbol ere shi baasa be ngbene to be bɔlɔ ne emaani, Awor bulɔ baasa be a soto ne kewɔrpε εkama, ne bilaal be wotor a kaŋε:

الله أكبر الله أكبر

(εbɔrε la εwura gben) (εbɔrε la ewura gben)

الله اكبر الله اكبر

(εbɔrε la ewura a gben) (εbɔrε la ewura gben)

أشهد ان لا إله إلا الله

(nsa kashinkeŋ fane ewurako maŋ wɔtɔ amaa εbɔrε dawule)

أشهد ان لا إله إلا الله

(n sa kashinkeŋ fane ewurako maŋ wɔtɔ amaa εbɔrε dawule)

أشهد أن محمدا رسول الله

(n sa keshinte fane Muhammed la εbɔrε be kabɔ na)

أشهد أن محمدا رسول الله

(n sa keshinte fane Muhammed la εbɔrε be kabɔ na)

حي على الصلاة

(ma wurɔ mana-mana mba bu bɔrε)

حي على الصلاة

(ma wuro mana- mana mba bu bɔrε)

حی علی الفلاح

(ma wura mana-mana mba nya kelεla”)

حی علی الفلاح

(ma wura mana- mana mba nya kelεla) ...

الله اکبر الله اکبر

(εbɔrε la ewuragbeŋ) (εbɔrε la ewuragbeŋ

لا اله الا الله

(ewurako manaa wɔtɔ ama εbɔrε dawulekpeŋ) ...

Muslimiana yɔ madina n ya nya kayurwushi a shuj bumo ewurabɔrε kana nε basha, amaa nnyamase ne be wɔ makkah na bere be mfera maj dese bumo, bumo be ngbene maj na n wushi, nkpal maneso be wu fane baasa be yɔ n ya ka sɔ la be kebɔreshunj ere. Baa lɔ kufu fane kabɔ be kebɔreshunj ere be mba ka chɔ bumo be a kagbershunj ere eleŋ. Ndon ne be kre kennaa n ya tu muslimiana ashi kaboŋ ko ne batere kumo badr. Kumo ne madina maj wɔ kufɔ.

Kennaa koso ashi mulimiana ne nnyamase a na be kafiat. Bilaal wɔ kennaa ere to a yɔ abεta aba. Kesalamuya be sososo be kennaa nnana. La be kennaa ere ne kabɔ kaŋε mo kaman ebi fane kennaa ere be kedelbe kabre εla “Ahadun- Ahad”- εbɔrε la ewura konwule. La be kennaa ere to nnyamase na gba blase n

bra bumo be mbia ne bewuraebi ne mbrantiyε kikε. Be maŋ nyi fane ba yo na ne be ya so bumo luwu ashi muslimiana be εnɔtɔ.

Kebɔya ba fane Ummaya bin khalaf ne mo Kenya daa la bilaal na be sha ke kini kennaa ere to be keyɔ, mo daa tɔrɔ bilaal fane kesabɔya na.

Ummaya mo teri ne ba tere mo uqbatu bin abi mi-ayt kanu fane mo nakpa be sha ke kini kennaa na tu be keyɔ ndoŋ ne uqba fin ebuni be turade (lafinta) nta n yo Ummaya be lanto. εya tu mo ne εtase mo baasa to.

Ndoŋ ne uqba ne agbo ta turade ere n le ummaya so n kaŋε mo fane “ta kumo ngbiti fo kumu, nkpal maneso εche ε la fo” la be kemalga ere basa Ummaya gga hali ke maŋ wale.

Ndoŋ ne Ummaya be agbo koso ne εkanε uqba fane “εbɔrε ε jija fo nia bɔnε ne fo kre n ba nfa”.

Naniere Ummaya maŋ tiŋ nkini ke yo nkpal kana ne uqba wɔrɔmo na so. Ekama male na nu kusɔ ne uqba ya wɔrɔ Ummaya. Uqba la Ummaya mo nakpa paa nna. Mo daa fulɛ Ummaya ne εdaa tɔrɔ bilaal ne muslimiana gga, kabre mo naa la esa ne εba gberge Ummaya a yo kennaa to na, εba ta anishinyɔr ngberge Ummaya a yo nkpa ne mo luwu dese ajo mo. Ebɔrebere la εwura ne εla εlɛmpo ne εbe wɔrɔ kesheŋ kema ne εbɛsha. Ke da maŋ daga Ummaya ka yo kennaa na to, ama εbɔrε wɔrɔ kumo fane kekɔgbεŋko dese Ummaya ne εbɔrε be Kenya ko be kefiato, ne adaga fane Ummaya ka yo ne kekɔnal arashito. Ebɔrε εla ewura ne ba tere maliwu, εmaŋ wu hali dunya be Kaman, ke bɔnɛkama male ne bomin wɔrɔ kumo ne

ba ta n ka mo. Uqba ne εbe fulé ummaya ne ε daa tɔrɔ bilaal ne muslimiana ne be la baasa pɔɔ̄ na, mo na n ba gberege ummaya a yo mo lumu a kpa na. Wani be εnɔ̄tɔ ne ummaya be sha ne εluwe. Bilaal dawule be εnɔ̄ ya n mɔ̄ mo. εnɔ̄ ne ummaya da kre amoso amata abarsa nsa brimo na, loŋ be εnɔ̄ ere ya sha ne amo ummaya kabre ashi badr be kennaato na, ashi jamane ne εbɔ̄rε wɔrɔ kumo be alkawali nyili.

Kennaa na ka fara nkoso ne muslimiana be lamania bɔlɔ nka bonto acha awor “Ahadun-Ahad-εbɔ̄rε la ewura konwule. Ummaya ka yil nnyamaseto nnu la be kedelbe ashi muslimiana be nnɔ̄tɔ ne mo kagbene ku mo, keyeren-yeren pε mo. Ne ε fε mfira. Ah! Kamalga ne ke daa lar bilaal be kɔnɔtɔ ne ndaa tɔrɔ mo na, kumo ki muslimiana be ke delbe kabre aa! Heeh ke be nyala na naa? Kufu pε ummaya. Kennaa be gbingbito, nsajε be yo awɔlto a ba, kapunpun be ka ne nsajε be kɔl abarto.

Ummaya be fin kananε εbe mɔlwɔ̄ mo kamu. Ndoŋ ne e wu Abdur-Rahaman bin Auf. Ne Ummaya wɔrɔ mana n ya kaŋε Abdur-Rahaman bin auf fane εpε mo nketa ne εba la mo kennaato be kapetε nkpal muslimiana sa nka nmɔ̄ mo. Abdur – Rahaman ne Ummaya ji kemo n yili ashi kennaa ere to, ummaya chɔ̄ Abdur-Rahman so a yo kakpa ne ba ta kennaa be npatε ayili. Ndoŋ ne bilaal wu ummaya n se cha awor “kenyamas be kumu nde, ummaya bin khalaf, εmaŋ pete nde mere bilaal ka n pete”. Ndoŋ ne bilaal lara mo kennaato be kasajε ne εmɔ̄ mo. Ne Abdur-Rahman cha awor eeh bilaal sa n ka n mɔ̄ mo, mere te npε Ummayya nketa fane ma kapetε. Ne bilaal a ya koo Abdur-Rahman εkpamoso, kennaa kara a gbingbinto atushi aa? Kennaa maŋ na nfo npale kama fo ere te

npemo nketa aa? Keni nkelan ne ashel mo kasojeso. Muslimiana be nkelan nnana. Mere maŋ shuli amo mo na. Ndoŋ ne bilaal mushe nwɔtɔ ɛwojetɔ, ne Umayya gba mushe nwɔtɔ epel to. Umayya wɔrɔ ashɛŋ bɔnɛ ne ba maŋ tiŋ nkaraga mo. Etɔrɔ muslimiana hali ke maŋ wale. Bilaal be ɛyurso be nkparko maŋ wɔtɔ ne ummaya maŋ sa kumo kalepale. Mo ale ummaya maŋ na nwɔrɔ bilaal kishenpa ko ne bilaal be tiŋ n ta kumo n yeshi npaq mo.

Bilaal wu fanɛ mo dawule maŋ tin Abdur – Rahman be kamalga ere, nna tiso Abdur – Rahman la mo barkasa ashi kesalamuyato nna. Ndoŋ ne bilaal cha awor ntere muslimiana. “Ebɔrɛ be bechetepɔa na ee! Kanyamase be kumu nde, ɛmaŋ Pete nde mere bilaal pete.” Ndoŋ ne muslimiana gbarɛ n ba bu bumoso. Abdur-Rahman ka wu mo barana muslimiana be ke shi na ε ma na tiŋ ne ɛwɔrɔ shen, ummaya gba be asɔ ne ɛwɔtɔ na gba maŋ tin n kuŋ mo. Ndoŋ ne bilaal lara mo kasanjɛ n mo ummaya. Ummaya ya tɔr kasawule ne bilaal yil a keni mo kebuni nse ndele ebɔrɛ “Ahadun-Ahad.”

Ke maŋ sa ɛkpanɛ ambishi bilaal fanɛ mana nɛ ɛma n ta n paŋ Ummaya. Nda nkpa ne bilaal tu Ummaya na maŋ la kennaato nna da nda tiŋ nkule bilaal ne ε ta n paŋ mo. Ama nkpa ne be tu abarna la kennaa gbengbento nna. ɛkama ba na nɛ ɛba mɔ mo don. Muslimiana ba na ne be ba mɔ nnyamase, aloŋ ne nnyamase gba ba na ne be ba mɔ muslimiana. Nda Ummaya gba da nwu bilaal ashi nkpa ne nnyamase shi nna, da mo a gba da n ku bilaal be kumu. Kennaa bel ɛdɛ, baasa be tɔr awu, luwu male gba be te apɛ baasa a nase. Kennaa ba fo ɛkar, ndoŋ ne muslimiana bɛta n ba madina be kadeto.

Afəl damate chon, mfe damate gba chon ne ebore yikowura sa mo kabø kecheta ne ekø nsø makkah. Kabø (s.a.w) luri makkah be kadeto ne muslimiana be jimaŋ du fane baasa ngboŋ kudu chø moso ne bumo kikε be dele a kpaŋ ebore, a di mo ɛpaŋ.

Kabø ne mo Kaman ebi luri makkato, ne mo anishito shoŋi kaaba. Nnyamase bulø kumo ne agbar alfa sa ne a deshe. Ndoŋ kabø kaŋe eleinso “Nani ere bere kashintenj ba, efe male shile nyø.” Yili kabre a yo, Uzza be kegbar, Laat be kegbar, hubal be kegbar manaa wɔtɔ, dimedi kama male mana kur mo kumu n yuto nshuŋ Kejambu kikε, nko kegbar ko. Baasa mana nshun kapɔrso kikε ama ebore dawule kpeŋ, mo ɛla ewura ne ɛmaŋ kɔ mo kaduli. Mo la ewura ne ɛla jinkparpo, ewurakonwule, ewuragbeŋ, ewuramaŋso.

Ndoŋ ne kabø luri kaaba be epunto ne ewu nnyamase be kegbar ko ne ba ta kedibi nshel kemo. La be kegbar ere ba ta kumo na n yili fane ebore be kabø Anebi Ibrahim nana. La be kegbar ere ne ba ta a kpali nko a to chacha a fin ɛkpa ashi nkpa ne be wieto. Kabøka wu kumo ne mo Kagbene koso, ne ε shodu bumo nkaŋe “ebore shodu bumo. Anye yuto, anye be karamɔ gbeŋ anebi Ibrahim maŋ la loŋ be ɛsa”. fane kananɛ ebore be kaŋe ashi al-qurani to:

(مَا كَانَ إِبْرَاهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلِكُنْ كَانَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ)

(Suratul Al-imran: 67)

“Ibrahim maj la esa ne ela asore ebi male manaa la Yahadu ebi male mana a ti nnyamaseso, amaa muslimi ne ebe shuŋ ebore dawule kpeŋ elā mo.

Ndoŋ ne kabɔ̄ kaŋɛ bilaal fanɛ edi kaaba be awolto n ya wɔtor. Bilaal di n ya ka awɔtor. Ndoŋ ne kewɔr, ne lamania luri baasa be ngbene to. Kebawɔtɔ ne kushuŋ kikɛ kɔraa yili kabonkonwule, ne bilaal be wɔtor. Ebe bonto a wɔtor ne muslimiana chɔ̄ mo ebolso a kute moto. Bilaal ka luwe ne kabɔ̄ malga mmalgagbeŋ, mmalga ne a be futi a luri ngbeneto ashi lakal be mmalgato. Ndoŋ ɛkanɛ “Kuraish ebi ee! Ma nu nene! kabre ebore lara kebamanyi ashi manyeto, ne keba ta manye a tuto a na be atere a bir ngbeneto, ebore lara amu ashi manyeto kabre. Dimediana maj chɔ̄ abar, bumo kikɛ shi anebi Adam kuto nna, Anebi Adam male shi shisherto nna. Abdulai ne elā Umar pibi na sa anye kebɔya fanɛ kachɛ ne kabɔ̄ luri makkato na, emalga mmalga gbeŋ n sa kaŋɛ:

“Ya menye dimedia nee! Keshinteŋ ebore lara kebamanyi ashi manyeto kabre, ne keba a ta menye a tuto a na be atere a bir ngbeneto. Dimedi a na la baasa n tun anyɔ̄ nna. Dimedi ne ebe յana ebore nka be ebore be mbraso, elā esa gbeŋ ashi ebore koto nna. Enyɔcsɔpɔ̄ elā dimedi jiga ne ema յana ebore, emaj be eborebe mbraso, la be esa ebore kishi mo, male maj la shen ashi ebore kuto, ebore male pɔr Adam ashi shisherto. (Tirmizi). Aloŋso ebore be kaŋɛ anye ashi ai-quranito fanɛ

(يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَرَّةٍ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِيلَ لَتَعَارِفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ)

(suratul hujurat - 13)

“Dimedia nee!! am por menyε ashi enyen ne eche to, nta menyε nchena nde ne nde, nna ta menyε nki ngbar ne ngbar nkpal ne maba pin abar, ama menyeto be emone echo eko la esa ne εbe ọjana εbore. Ebore la εwura ne enyi kusɔ kike nkanaa la εwura ne εbe nsa kusɔ kike ba kebɔya ashi chiyamach.

Kabɔ kaluwe ne εbishi makkah be nnyamase ne be maŋ naako eleŋ ne be wɔrɔ mo shen kabre be kache ere fane nse ma wu fane me sha ne nwɔrɔ menyε kabre? Ne be kaŋε kabɔ fane “esa pa, esa gbeŋ, bɔnyawura εla fo. Fo tuto gba esa gbeŋ bɔnyawora ε la mo”. Ndoŋ ne kabɔ kaŋε bumo fane “kabre mere yesi keshenj kama n paŋ manyε, ma ba yo”. Kabɔ be kamalga ere wɔrɔ nnyamase ere mamache. Ba fe mfera ‘Muhammadu na nde aa, mo ne mobe beyasapɔ ne anju bumo nlar kade ere to ndre na, bumo nde kabre aa? Kashintenjto nna nko anyε ku εdare nna. Esa ne anj kɔmo kennaa, nmɔ mo beshapɔ, kabre la be esa ere εna wɔrɔ anyε wazi ere aa? Kabre mo ki anyε kike be enimu aa? Mo ki anyε be εlempo ne εkɔ eleŋ ne ε be tiŋ n mɔ anyε kananε εbe sha. Mo kaŋε anyε fane “ma ba yo, kabre mere yesi mpaj menyε” eeh! Ama keshintenj nana? Ke wɔrɔ nnyamase ere mamache.

Kennaa luwe ashi nnyamase ere ne muslimiana be kefiato. Bilaal male wɔ anebi kuto jamanε kike awɔtor a sa mo. Bilaal be kasha male kraa danεso ashi kabɔ be kagbene to nna, hali ne kabɔ sa bilaal kebɔya belbelso fane e tiso baasa ne ba nluri aljanato chiyamache.

Naniere bere kesalamuya nya εleŋ, muslimiana gba nya εleŋ, bumo be kebawɔtɔ nyale, kapuni, tɔrɔ, kufu manaa wɔtɔ, εbore

dawule be keba kushuŋ ɛka. Ama bilaal bere hali ne mbre ɛkraa n baala ɛsa ne ε ma maŋ mo kumuso nna fane kananɛ ɛdaa wɔ kesamaji to na. Jimanɛ kike ebe keni mo kumu fane εmaŋ la shen amaa Ethiopia be kanyen ne ndre ne ɛdaa la Kenya na nna.

“Ya bilaal ee! Fo mana a la Kenya, kabre fo ki enimogbeŋ ashi kesalamuya be keyayulto. Mane fo ne Umar bin khatlab (ne εla muslimi a na be enimu nyosopɔ ashi kabɔ be kaman) kaŋɛ fane Abubakar la anyi be enimugbeŋ nna, ne εna sa anyɛ be enimu gbeŋ (bilaal) kamusɔ aa.

Mfɛ chon, jimanɛ male wɔrɔ kufɔ, kabɔ male wu n yɔ mo εbɔrɛ kutɔ nka a la ɛsa ne ε sa εbɔrɛ sa mu keshinteŋ be yarda nkpal mo keshinteŋ be kabawɔtɔ so. kabɔ ka lar dunyato ne kesalamuya be kenimu ba tɔ Abubakar Sidiq so. Male na jinkpar muslimiana so, mo ya keni bumo be ashentirso so. Ndoŋ ne kachako bilaal ta n yɔ Abubakar kutɔn ya kaŋɛ mo fane “*Ya kabɔ be ɛsa ne εpe mo Kaman nketa ee! Nda nnu kabɔ ka da nkajɛ fane ɛsa kama ne ɛka ya chena muslimiana be kasawule be ɛkar nkpal ne e keni kumuso, ka cha koŋwule gba mo kakɔka ashi εbɔrɛ kutɔ chɔ kefɔl koŋwule be ɛkishi ne kumo be kanyeso be εnafila be kabu. Ne ɛka nwu bala εbɔrɛ be ba karaa ka mo kakɔka hali chiyamacha. Amodawura male be ajibi εbɔrɛ be ba samu karicha kike, ne εnaa kuŋ mo ntiso*”- (muslim).

Ne Abubakar bishi bilaal “mane ne fe sha naniere bilaal?” me sha ne n yɔ nkparko n ya ka shuŋ la be kushuŋ hali ne n ya wu. Ne Abubakar bishi bilaal “ne wanɛ ya ba wotor a sa anye?” Ndo ne bilaal ne anishutubi kaŋɛ mo fane mere manaj wotor ashi kabɔ be kaman”. Ne Abubakar kaŋɛ mo fane “feenj shir nfa

a wotor a sa anye”. Ndoŋ ne bilaal bishi mo “Ya lamaniya wɔra a na be enimo ee! Nde ne fo tɔ ma nlara ma shi Kenya to nsa fo kumu na bere me shir mfa fo kuto, amaa nde ne fo tɔ ma nlara ma ashi Kenya to n sa ɛbɔrɛ na bere kumo ere yashi ma ne n yo nkpa ne mɛ yo ere”. Ndoŋ ne Abubakar male kajɛ “nlarafo ashi kesamaji to na n sa ɛbɔrɛ, nlara fo ashi Kenyato na n sa ɛbɔrɛ.

Ndoŋ ne bilaal kaa n yo sham (Syria) n ya ka yo ndo akeni muslimi a na be kasawuleso. Kachako Umar bin khattab yo Syria ne ε ya chɔrɔ bumo. Loŋ be jimanɛ ere ne Abubakar lar dunyato, ne umar ki lamania wurana be enimu. Umar ka yo sham (Syria) ne bɔrɛ bu be saŋɛ fo, ndoŋ ne muslimi a na kule Umar fane ε shin ne bilaal wotor n sa bumo. Ndoŋ ne Umar male kule bilaal ne bilaa shuli ne ɛwotor. Bilaal ka be wotor ne muslimiana kikɛ fara a shu hali kimajwale. Umar gbagba shu acho ɛkama. Bilaal be kewotor na niŋi bumo jimanɛ ne Anebi Muhammed (s.a.w) da wɔ dunyato na.

Bilaal shir sham (Syria) a shuŋ mo kushuŋ hali ne luwu ba ta mo. Bilaal dese a sha ne ewu ne mo eche be shu a kajɛ “wooy ma kumu lubi” ne bilaal male be kajɛ “wooy ma kumu ləlah”. Puyɛ ne ɛfotɛ lalaluwe na bilaal be kajɛ “ɛchɛfo meeŋ n tu ma beshapɔ kabɔ ne mo bechena shapɔana, ɛchɛfo meeŋ n tu ma beshapɔ kabɔ ne mo bechenashapɔana”

Bilaal wu ne e wɔ nfɛ adeshe ne kesoko. Be pulmo ashi Damascus be manshirto. Keshenteŋ loŋ be ɛchan ere sulɔ ɛsagbeŋ be ɛyur ne mo awubi. Echan na sulɔ ɛsa gbeŋ ne etiso baasa gbeŋ ne be yili eleŋso fane kebe be keyili, nkpal ne be mo bumo be amu nsa kesalamuya ne ke tiŋ n yili nene. Anye kule

εbore kewɔrwura fane ε yarda fo kushuŋ ne fo shuŋ n sa kesalamuya na.

KEBOYA ERE BE LALALUWE:

Nnio pibi, me kule fo ne εbore be keter fane jande kaŋe ma ne so be kusogben, ne kelelagben, Ashenpa ne kesalamuya man yeshi n sa kumo be baasa ne be be kumoso be ngbene to. Keshinteŋ be kebonbon ne kesalamuya be bir a sa baasa kike, a bar baasa ngbene ewushi.

Ke be sa baasa εbore be kasha. Ebore nyaŋ bumo be shuŋ mo kprameso nke ji kenyiti ashi mo ere εbore be kushuŋ ne εwoto bumo na. Ama bumo ere lamania Wurana ma keni kumo fane ke la εbore be kanya na, ke la εbel nna n sa bemo. Jimane kama ne be gben ashi εbore be kushunto, to ke la εbel na n sa bumo ere lamania Wurana. Ke du na Fane kanane aparsheŋ wurana be nu εbel jamane kama be ya luri bemobe ashəŋ jiga to a nu εbel. La be εbel ntunyoso ere kor abar to nene, amaj tagata abarta.

Abel ne feeŋ ya nya kumo ashi ashəŋjiga to ne kena bar fo ndaa-nyina echefo, ne ke be εboreso echefo chiyamacha ne fo ya nya mo ere εbore be keshinteŋ be εbel ne kemaŋ kɔ εkar hali mba na yo. La be εbel ntunyoso ere, kumo chɔ kumo barkasa. Kashinteŋ bumo ere lamania wurana bulɔ keshinteŋ to be εkpa ne la be εkpa ere ta bemo n yo eyilikpa ne be nya ere. Ke la putɔtɔ be εkpa nna ammaa ke be sha gbeneshe ne kenyen ne esa tiŋ n chikpar mo da bɔnɛ, ne kesheŋwɔrɔ kike.

Be bəsapɔ na pin fane ɛkpa ne ke beeŋ ta bum o n yɔ alijanma
ela ɛbore be kabɔ ke beso.

La be kabɔ ere be char n sa mo keshinteŋ pɔyε ne kesalamuya
be ta bum o. Bemanj na nnu ɛka ku ɛfɛ, mo ale maŋ na puni ɛko.

Kashinteŋ be ɛsa cher ala mo. Nu bum o nnyamase ere be ɛko
be kabɔya ne ɛsa ashi Anebi muhammad (eburε be kepete ba
wɔ mo so) be kumuso ashi sham (Syria). Loŋ be jimaneŋ ere ne
ɛmaŋ na n sɔ kesalamuya, e kara la kanyamase nna. Mo la Abu
sufyan. Mo ne mo baraana kuraish ebi yɔ sham (Syria) ne be ya
ji kibɛ, Ndoŋ ne Heraclius (Rome be ɛwura) ne e la asɔrε ebi na
shuŋi be tere nlarbɔ ne be shi makkah na n sa mo ashi mo
lambulto. Abu sufyan ne mo Kaman ebi ka yɔ Heraclius be
lambulto ne ε bishi bum o fane menyε to be ɛmo ε tagato
kenyen ne ɛwɔ manyε be kadeto a kaŋε fane ɛbore be Anebi el a
mo na? Ndoŋ ne Abu safyan kaŋε mo. Ndoŋ ne Heraclius kaŋε
fanε be ta mo ne mo Kaman ebi n tagamata mo kutɔ. Ndoŋ ne
Hiraculuɔ kaŋε Abu sufyan be Kaman ebi fane “me sha ne n
bishi mo Anebina be asheŋ, ε ka ba n ful e ma, ma kaŋε ma”. Ne
Abu sufyan kaŋε ‘mane n kama sha be tere ma ɛfepɔ, daa nda
ku ɛfɛ n samu ashi anebi na be asheŋ ne ɛbi sha ne ɛbisbi ma
na’. La be mbishi ere ne amo be atowebi nde.

Heraclius: Ne so mo kana du manyeto?

Abu sufyan: mo kana la kana pa na a shi anyeto.

Heraclius: ɛsa ko da n kaŋε mo agba la kabɔ ashi mo kanato aa?

Abu Sufyan: Nkai

Heraclius: mo nana na be ɛko da n ji kewura ashi manyeto aa?

Abu sufyan: Nkai

Heraclius: Baasa gbeŋ ɛbe mo so nko baasa pɔɔ?

Abu sufyan: Baasa pəsə ebe mo so

Heraclius: Baasa ne be bə mo so na be daŋeso na nko ba dəso na.

Abu sufyan: ba daŋeso jamane kike na.

Heraclius: Baasa ne be bə moso na be əko da n nyagbo n lar mo kebəreshuŋ na to aa?

Abu sufyan: Baasa ne be sə mo kebəreshuŋ na be əko mana n lar kumo to.

Hiraclius: kabə ere da n puni əko aa?

Abu sufyan: Nkai, əmaŋ na n puni əkama

Abu sufyan a ye an tase bumoto, anyale manyi manə ne əbisha ne ε wɔrɔ ne la be mbishi ne ε be bishi anyε ere. Ndoŋ ne εna beta n ba bishi ma fane:

Heraclius: ma da nkə mo kenna?

Sufyan: ooo.

Heraclius: Ne so ne la be annaa ere be ya ka luwe manyε be kefiato?

Abu sufyan: Jimanə ko ebe pə anyəso jimanə ko male anyε na tiŋ mo?

Hiraculius: Mane gba ne kabə ere be kaŋε minye fane ma wɔrɔ?

Abu sufyan: ε be kaŋε anyε fane anshuŋ əbərə dawulikpeŋ, an sa ma a ta koso ko ndaŋemoso, aye an yeshi agbar be kushuŋ. Aye ambabu bərə, n sa ji kashinteŋ, nnaa yeshi ashəŋ jiga (zina) be kebawoto, aye mba loŋε kinipibi to.

Ndoŋ ne hiraclius kaŋε esa ne εbe kelgi nlarbəto a sa mo na fane əkage Abu sufyan ne mo kamaa ebi fane

- (i) Mbishi fanε ne so ne kabɔ na ba kana du? Ne fo kaŋε ma e shi kana pa to nna, aloŋ la ebɔrε be mbɔ kike, ebɔrε be lara bumo na ashi baasa pa to.
- (ii) Ne n bishi fanε esa ko da nkajε fanε ε la kabɔ ashi mo kanato aa? Ne fo kaŋε fane nkai, ekama mana n kaŋε loŋ. Ndoŋ ne n fe fane ndaa esa ko da nkajε loŋ nna daa meeŋ kaŋε fane ebe kute moto nna.
- (iii) Ne nna bishi fo fane esa ko da n ji kuwura ashi mo kana to aa? Ne fo kaŋε ma fane ekama ma na n ji kuwura ashi bumo to. Daa n da kaŋε fane kumo ere e be fin mo nana ana be kewura nna.
- (iv) Ndoŋ ne mbishi fo fane ma da n pe mo ne εfε aa? Ne fo kaŋε fane ε maŋ na n ku εfε. Ndoŋ ne n pin fane nde emana n ku baasa εfε to kumo ere εmaŋ ku εbɔregba εfε fane ebɔrε shiuŋi mo.
- (v) Ne n bishi fo fane belemo ε be mo so nko baasa pɔɔ? Ne fo kaŋε ma fane baasa pɔɔ be mo so. Aloŋ nna, ebɔrε be mbɔ kike baasa pɔɔ ena be bumo so.
- (vi) Ne nna bishi fo fane la be baasa ne ba be mo so na be dajso naa nko ba duwɔso na. Ne fo kaŋε ma fane ba tiso na. Aloŋ la lamania be kebawɔtɔ. emaani ba nluri esa be kagbeneto, keba naa dajso na hali ne ke ya bulɔ.
- (vii) Ndoŋ ne mbishi fo fane baasa ne be be moso ere be εko da n lar mo kebɔreshuŋ ere to aa? Ne fo kayε fanε nkai, ekama mana nna lar kumoto. Aloŋ la lamania, ke ba n luri esa be kegbeneto, ke be bra mo ebel ne kayurwushi nna.
- (viii) Ne n bishi fo fane kabɔ ere da n puni esa ko aa. Ne fo kaŋε fane εmaŋ na n puni εko. A loŋ la ebɔrε be mbɔ, be ma puni baasa.

(ix) Ne n bishi fo fane manε gba ne kabø ere be ɲini manyε fane ma ba wɔrɔ ashi mo kebøreshuŋ ere to. Ne fo kaŋε fanε be ɲini menyε ma ba shuŋ ɛbøre dawule kpeŋ, manyale sa maj naa shuŋ agbar (ddema), ɛnnaa kaŋε fane ma ba bu børe, a ji kashinteŋ, Ne ma na yeshi keshakaliya (zina) n sa loŋe kinipibi. Ne Heraclius kaŋε ɛsa ne e be kelgi nlarbo to a sa mo na fane e kaŋε Abu sufyan ne mo Kaman ebi fane “Nde a sɔ ne fo kaŋε ma ere la kashinteŋ nna, kumo ere ke maj cher kabø ere be kebøreshuŋ ere be n luri anyε a gba be ɛfuliso. Anyε ere asore ebi (Rome ebi) cher anyi fane la be kabø ere be n lar anyε be jimanε ere to. Amaa anyε maj fe fane ε be n lar ashi mananyε alarbøto, anyε maj fe fane εbe n ba la kalarbø. Nda baa tiŋ n yo mo kuto na, da meeŋ ya tu mo n sɔ mo kebøreshuŋ ere, daa n da ya ki mo samaji a shuŋ mo”.

ɛbøre be kabø, Anebi Muhammed (s.a.w) da cher sibε kawol n sa la be Rome be ɛwuragbeŋ ere. Nkpal loŋso ne ɛwura ere shi ne be fin nlarbø ne be shi Anebi ere be kadeto n sa mo. Aloŋso ne e bishi bumø la be mbishi ere.

Ewura ere kaluwe mo mbishi ere ndoŋ ne ε kaŋε fane be ta kabø be kawol ne ε sibε n bra mo na ne ε kraŋ. Heraclius buŋi kawol na to, kusɔ ne ku wɔ kawol na to n de: a ye

“sososo n fara ne ɛbøre be ketere, ewura ne mo kewɔr chambø mo apɔrso kike nyanaa, mo la ewura ne mo kewɔr gbeŋ na kpeta awɔ lamania wurana so ashi dunyato hali n ta yo chiyamacha.

Kawol ere shi Muhammed kuto ne elä ɛbøre be Kenya nemo kabø. Kawol ere be yo Heraclius Rome be ɛwuragbeŋ kuto. ɛbøre be kepete ba wɔ ɛsa kama ne ε be ɛbøre be keniŋiso (kebøreshuŋso). Kusɔ ne ke naa besa elä fane! Me tere fo ne

*kesalamuya be lantor fane fo luri kesalamuyato, feej n wushi.
 Fo ka n sɔ kesalamuya ebore be sa fo kakɔka be ntuijnyoso,
 amaa fo ka ba n kini fo baasa kike be kelubi beej n ba wɔ fo so.*

(فُلْيَا أَهْلُ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلْمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنُكُمْ أَلَا نَعْبُدُ إِلَّا اللَّهُ وَلَا نُشْرِكُ بِهِ
 شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّ
 مُسْلِمُونَ)

(suratul Al-imran: 64)

Kajε! menyε krata wurana ee! (asɔre ebi ne yahudu ebi) ma n ba nu kamalga ne kela kukoywule n sa anyε ne manyε kike. Kumo ela fane anyε ma shuij keporso kike ama ebore dawulekpej, anyale maŋ na n ta kusoko nti moso ashi mo kebɔreshuij to, anyale mana n ta nyε be buko a shuij bumo ashi ebore be kaman, be ka ba n kini, to kumo ere ma kajε buma fane “ma sa kashintej fane anyε ere shuli n sɔ kesalamuya”.

Ndoŋ ne Abu Sufyan kajε fane a ye Heraclius ka Kraŋ kabɔ be kawol ere n luwe ndoŋ ne mo Kaman ebi nyagbo, bumo be ε lantor be cha awor a yo awolto. Ndoŋ ne be lara anyε ere ashi lambulna to.

Ndoŋ ne Abu sufyan kajε “eeh mbroní ere gba be ɣana kabɔ ere gba aa. Nkpal kuso ne mere wu ere, n sa kusintej fane ne ke maŋ cher, kabɔ ere beeŋ pɔ ekama so.

Heraclius be ewurabi ko ne ba tere mo Ibn Naazur ne mo ale wɔ kade ko ne ba tere kumo Iliya sa kebɔya fane kachako bumo be enimugbej Heraclius ba bumo kade to. Ndonj ne chupurso ko Hiraculus di n koso ne emaŋ wɔ ebelto. Mo anishito kike

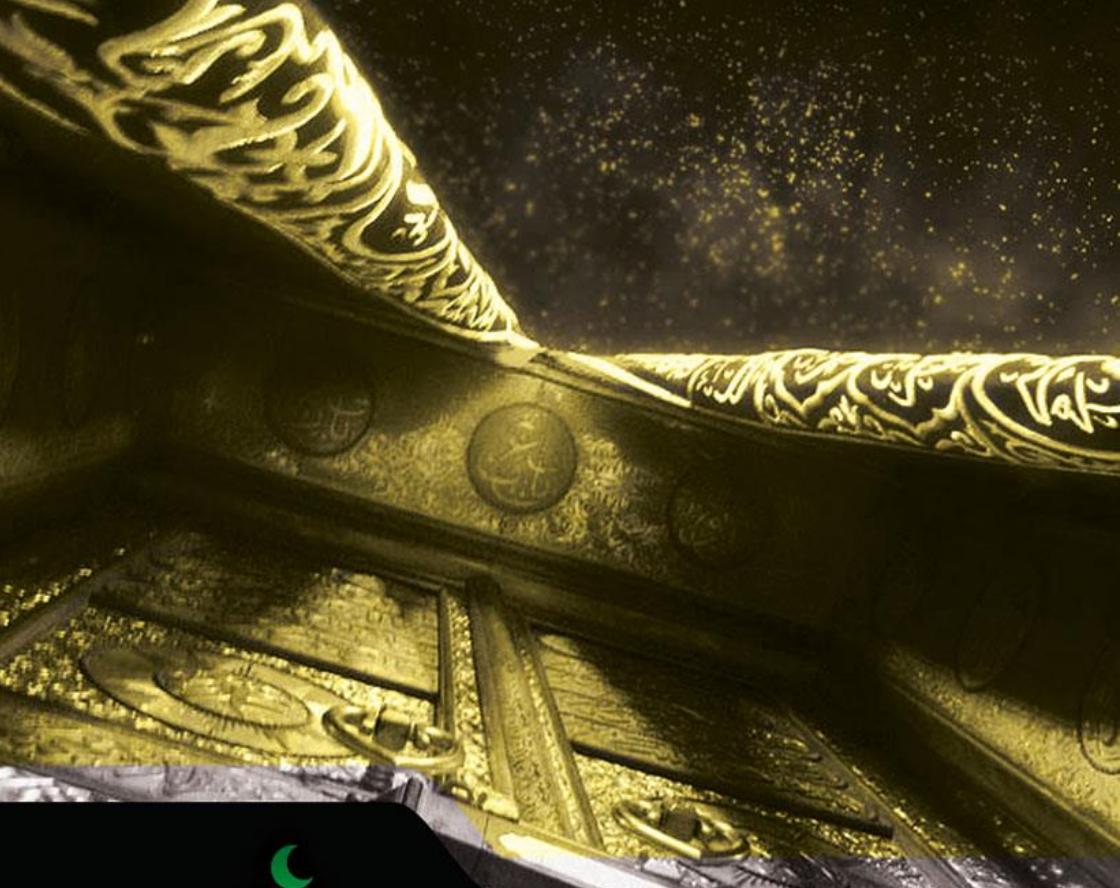
enyagbo. Ndoŋ ne mo ε pastoři wuribi na bishimo, “anyε be enimo kabre fo anishito maŋ wɔ ebel, manε εna tɔrɔ fo?”

Heraclius daa la εsa ne e kɔ awolto, kufɔl ne achikpabε be kinyi nna. Ndoŋ ne εkaŋε bumo fane “Ndre kanyeso n keni awɔlpato ne n wu fane kechikpεbε ko ne ba tere kumo ‘malika khittaan’ na lar. Kumo be ke lar ere be ŋini fane εsa gbeŋ ko ba dunyato. male la be εsa ere shi baasa ne ba ku asholi nna. “Ndoŋ ne mo εpastor wuribi a na kaŋε mo fane baasa ne ba ku asholi male e la yahudu ebi dawule. Ne Heraclius kaŋε bumo fane be sibε nwol n sa bumo be bewuribi na kikε fane yahudu be mbia kama ne be kuruwe bumo ashi bumo efuliso kikε na, bu mɔ bumo. Be karaa wɔ la be kamalga ere to na ne εsa ko bra bumo kawol ashi nlarbɔ ko be ewurako ashi Gassaan. εwura ere ne mo baasa wɔ Hiraclius be kewura be kasewuleso nna. Kawol ne εsibε n sa Hiraculus ere la Anebi mohammed (ebure be kepete ba wɔ mo so) be kabɔya nna ne ε sibε a kaŋε mo fane εbore be kabɔ ko ba dunyato ashi nlarbɔ to (makkah). Ndoŋ ne Hiracliuɔ kaŋε fane be keni kalarbɔ ne ε bra bumo kawol na fane ε ku kusholi aa. Be ka keni mo ne ε ku kusholi. Ndoŋ ne be bisi mo fane bumo n larbɔ be ku asholi aa? Ne εkaŋε bumo fane bumo nlarbɔ kikε be ku asholi. Ne Heraclius kaŋε kumo ere ndre be kebɔya ne n wu ashi awolpa to na la nlarbɔ ere be kewura nna. Kumo ere kabɔ ne be char a jo mo na e ya lar nlarbɔto na.

Ndoŋ ne Heraclius sibε kawol n sa mo barkasa ko ne mo agbo kɔ awolpato be kinyi (mo ne Hiraculuɔ sasa na ashi kinyito) a sa mo kebɔya fane ε bore be kabɔ ne be jo na ba dunyato naniere ashi nlarboto. Kawol ere maŋ na n fo mo barkasa ere kutɔ ne Heraclius pε εkpa a yɔ kade ko ba tere kumo Hims na. emaŋ na n fo la be kade ere ne mo barkasa na gba be kawol ba

tu mo a sa mo kebɔya fane ɛbɔre be kabɔna ba dunyato ashinlarbɔ to. Ayɛ mo agba wu la be kebɔya ashi awolpato nna. Be shuliso fane kashinteŋ ɛbɔre ba kabɔ nna.

Ndoŋ ne Hiracliuɔ tere mo baasa kikɛ ne mo bewuribi kikɛ ne Rome ebi be benimu kikɛ ashi laŋgbɛŋ ko to. Ne ε shi ne be ti laŋ ere kikɛ be akuloŋ. Ndoŋ ne Heraclius kaŋɛ mo baasa fane “Rome ebi ee! Ma nu nɛnɛ? Menyɛ sha asheŋpa aa? menyɛ sha keləlah ashi ɛbɔre kuto aa? N ɻini menyɛ keshenpa ne ke ma mur menyɛ be kewuragbeŋ ere ntiso aa? Ma ya bɛ kabɔ ne elar ashi nlarbɔ na to na. Me ya tuba n sa mo kashinteŋ n wɔtu mo εnɔ ne eshuŋ ɛbɔre be keshuŋ. Ma sa mo kashinteŋ. Ndoŋ ne Rome be mbronî ere nyagbo a cha awor fane ekurma be awor. Be nyagbo n fi a yɔ lanato be akuloŋ a se. Be ka fo ndoŋ ne akuloŋ na ti. Heraclius ka keni fane be maiŋ shuliso n sa mo, bumo ale be n tiŋ nkpal kebɔya ere so n lara mo kabɛso nko n mɔ mo. Ne e tere bumo n chikpar mo kamalga n sa kaŋɛ bumo fane “nkaŋɛ loŋ na ne n keni fane ma pɛ manyɛ be kebɔreshuŋ na nɛnɛ aa. Naniere n pin fane ma pɛ manyɛ be adini na nɛnɛ”. Ndoŋ ne baasa na kikɛ brase n tɔr sujada kasawule n bunya mo. emaiŋ na ji Anebi Mohammed (s.a.w) be asheŋ n sa mu baasa hali mo ɛkar. (Soalihu Ibn kaisaan, Yunus, Mu' amaru, Kikɛ bɔl la be kebɔya ere).

 ISLAM LAND
GROW GOODNESS BY YOUR HAND
EXPLORE ISLAM IN ALL LANGUAGES

WWW.ISLAMLAND.COM